

SKUPOVI, RECENZIJE I PRIKAZI

Croatia Forum 2014: međunarodne diplomatske konferencije i povjesničari u realnom vremenu

Konferencije na kojima se okupljaju političari, aktivni ministri vanjskih poslova, visoki diplomati, koje traju danima, s nizom sastanaka na „marginama“ glavnog skupa, čine vidljive, međašne događaje po kojima se ocjenjuju aktivnosti neke vlade i ministarstva. Njihova gustoća, sastav, izbor tema, pokazuju o čemu pojedina država razmišlja, kako želi biti prisutna u međunarodnim odnosima, koliko joj je „stalo“ do određenih tema. Povjesničarima ovakvi skupovi ostaju nepoznanica dugi niz desetljeća, sve do otvaranja arhiva. U međuvremenu o njima mogu pročitati samo u medijima, eventualno u kasnijim sjećanjima nekog od diplomata ili političara.

Povjesničari tako nisu najlogičniji izbor za sudionike međunarodnih diplomatskih foruma koji govore o budućnosti. Kako sam ne samo diplomatski povjesničar, već i član Savjeta za vanjsku politiku i međunarodne odnose predsjednika RH Ive Josipovića i voditelj Poslijediplomskog studija Diplomacija Sveučilišta u Zagrebu i Diplomatske akademije Ministarstva vanjskih i europskih poslova (MVEP), poziv koji sam dobio za sudjelovanje u posljednjem danu Croatia Forum 2014 nije bio nelogičan. Mogućnost da skup promatram iz blizine, kao sudionik, otvorila mi je više mogućnosti, puno više od onoga što su vjerojatno htjeli organizatori. Želio sam vidjeti kako izgleda sastanak nekoliko desetaka aktivnih diplomata. Zanimalo me je kako se komunicira, kakva je formalna i neformalna hijerarhija, što se na sastancima izgovori, što se prešuti, što dobije reakciju, što zvuči kao politička poruka? Izlaganja na skupu namjeravao sam promatrati prije svega s dvojim naočalama. Zanimalo me je koliko se povijest, povijesne reference, primjeri iz prošlosti, koriste u diplomatskoj/političkoj komunikaciji, koliko se na njih poziva, koliko su uopće važni i prisutni u diskursu onih koji odlučuju o budućnosti, posebno u zemlji u kojoj to često izgleda važnije od svega drugog. Nastojao sam i pažljivo slušati izgovoreno i zaključiti koliko je izrečenog u kratkim izjavama doista imalo važnu poruku, koliko je toga novo, važno, koliko toga može biti zanimljivo povjesničarima sutra.

Treće naočale koje sam morao staviti, nametnule su se same, nakon što sam tijekom skupa gledao koliko i o čemu pišu mediji. Mediji su, uz web stranice MVEP RH

jedini izvor o događaju, a za većinu su građanstva i apsolutno jedini kanal informiranja.¹ Što se događa ako sekundarni izvori ne prenose gotovo ništa ili stavljaju posve drukčije naglaske o radu skupa od onih koje bi možda imao povjesničar ili analitičar, sudionik? Koliko smo uopće informirani o svijetu u Hrvatskoj 21. stoljeća? Shvaćaju li povjesničari medije i do koje se mjere mogu na njih pozvati ili pouzdati? Koliko je važnih naglasaka sa skupova diplomata i političara koje novine i elektronski mediji ne prenesu? Jesu li izjave utjecajnih političara koje ne čuju novinari najvažnijih medija, uopće relevantne? Trebaju li novinski komentari biti kasniji putokaz za pregledavanje nekih od arhivskih materijala ili povjesničari transkripte, pisma zahvale, pozive, nacрте dokumenata i izjava, u arhivima trebaju tražiti prema vlastitom instinktu?

Na sudjelovanje u radu Croatia Forum 2014 koji se tada nazivao „EU integracija Zapadnog Balkana: sadašnji kontekst“ pozvan sam pismom Prve potpredsjednice Vlade i ministrice vanjskih i europskih poslova Vesne Pusić 11. travnja 2014. Kasnije je naslov „EU Integration of Western Balkans: State of Play“ preveden kao „stanje stvari“, ali i „trenutna situacija“.² Od velikog proširenja EU prošlo je deset godina, od hrvatskog ulaska u EU godina dana.³ Sve druge države regije nastoje ući u Europsku Uniju, ali putovi do toga cilja nisu jedinstveni. Konferencija u dubrovačkom hotelu „Palace“ trebala je pokazati hrvatski interes za regiju. Okupljanje je trebalo pokazati dokle se s integracijom došlo, koji interes za Europu u daljnjem povezivanju imaju članice EU, koje su mogućnosti, putovi, rješenja, prepreke onima koji na svemu nastoje, kako o svemu razmišljaju pojedine zemlje koje su izvan ili daleko izvan regije? Kako je tijekom svečane večere drugog dana u uskom krugu rekla ministrica Vesna Pusić, cilj je bio dovesti u Dubrovnik važne sudionike, dovesti ih toliko da se svi oni koji su otklonili dolazak, osjećaju kao da su nešto propustili, stvoriti osjećaj da je važno bilo biti na skupu. Da bi se to postiglo, trebalo je nagovarati, podsjećati na skupove na kojima je ona bila i „dug“ tamošnjih država prema Zagrebu. Na kraju je u Dubrovnik doputovalo 18 ministara⁴, bilo je zastupljeno preko trideset država sa svojim izaslanstvima ili veleposlanicima. U usporedbi sa sastankom iz 2013, kada su ga posjetila tri potpredsjednika

1 <http://www.mvep.hr/hr/mediji/priopcenja/>; https://www.flickr.com/photos/mvep_rh/; datum pristupa 14.7.2014.

2 <http://www.mvep.hr/hr/posebni-projekti/croatia-forum/croatia-forum-2014/>; datum pristupa 14.7.2014.

3 Vidi npr: NIN, 3. srpanj 2014. (Drago Hedl, Hrvatska nakon 365 dana u EU, Promišaj godine).

4 Na skupu su bili ministri vanjskih poslova Italije, Slovačke, Srbije, Nizozemske, Crne Gore, Švedske, Albanije, Rumunjske, Bugarske, Mađarske, Makedonije, Luksemburga, Bosne i Hercegovine, Kosova, Estonije, Novog Zelanda i Vesna Pusić u ime RH; turski ministar kulture i turizma i turski glavni pregovarač i ministar za europske poslove, zamjenici ministara vanjskih poslova ili državni tajnici iz Litve, Švicarske, Austrije, Moldove, Portugala, Grčke. Posebno su se skupu obratili parlamentarni zamjenik ministra vanjskih poslova Japana, predsjedateljica vanjskopolitičkog odbora Narodnog kongresa NR Kine, pomoćnica državnog tajnika SAD-a i zamjenik ruskog ministra vanjskih poslova. Sudjelovala su i dva povjerenika EK. Posljednjeg dana održan je okrugli stol s predstavnicima znanstvene zajednice, think-tankova, novinara i NGO-a, ukupno 19 sudionika. / <http://www.mvep.hr/files/file/2014/CRO-FORUM-sudionici-Hrvatski.pdf> (datum pristupa 17.7.2014)

i sedam ministara, Forum 2014 bio je zasigurno veliki uspjeh.⁵ Uspjeh je morao biti i po tome što su se sudionicima posebno obratili visoki predstavnici NR Kine, Japana, Rusije i SAD-a.

Croatia Forum 2014 bio je prvi od tri skupa koji su se polovicom srpnja 2014 održali u Dubrovniku. Po završetku Croatia Foruma, dan kasnije u Cavtatu je održan Samit 100, susret stotinjak najuspješnijih poslovnih ljudi regije, ali i predsjednika nekoliko država. Tako su ministri vanjskih poslova u ponedjeljak 14.7. zamijenjeni šefovima država.⁶ U utorak 15.7., uz veći medijski interes no za Forum (Nova TV, primjerice, za razliku od RTL-a i HRT-a, tek je za ovu prigodu poslala posebnu ekipu iz Zagreba) u Kneževom dvoru u Dubrovniku, održan je sastanak šefova zemalja Brdo-Brijuni procesa.⁷ Bio je to mini-samit predsjednika država Zapadnog Balkana (ili Jugoistočne Europe; kako se izgovaralo ovisno o uredniku medija, još više jesu li oni iz Hrvatske ili drugih država), a njemačka je kancelarka Angela Merkel bila posebna gošća s važnim porukama potpore reformama svih država.⁸ Činjenica da je u Dubrovnik nakon što su njemački nogometaši na svjetskom prvenstvu u Brazilu postali prvaci, došla kan-

- 5 <http://www.mvep.hr/hr/posebni-projekti/croatia-forum/arhiva/> (datum pristupa 14.7.2014)
Croatia Forum zamišljen je kao susret šefova država ili vlada, a na prvome 2006. raspravljalo se o »zakruživanju europske južne dimenzije: vrijednosti koje nas povezuju«. Hrvatska je tada tek započinjala pregovore s Europskom unijom, trajao je proces uključivanja u NATO. Veliki broj svih narednih skupova po svojim je temama pokazivao interes za regiju, integriranje u EU, sigurnosna ili energetska pitanja svih zemalja regije ono su po čemu se CF profilirao.
Tako je 2007. tema CF bila "Novi jug Europe" (govorilo se o stabilnosti i sigurnosti jugoistoka Europe), 2008. "Sigurnost, razvoj i prosperitet", 2009. "Europski strateški imperativi – energija, investicije i razvoj"; 2011. govorilo se o „Novom desetljeću za jugoistok Europe – završetak tranzicije“, 2012. "Izgradnji države i EU iskustvu". Godine 2013. summit je postao forum, a tema je bila „Europska energetska sigurnost“.
- 6 *Jutarnji list*, 15. srpnja 2014. (Josipović: Zemlje regije trebaju srušiti barijere i još produbiti suradnju, Ahmet Kalajdžić i Adriano Milovan); *Večernji list*, 16.7.2014. (Povezivanje regije: Branko Roglič: Poslije svakog rata treba sjesti i treba jesti). Jedna od Rogličevih inicijativa bilo je i povezivanje veleposlanstava, kao i stvaranje regionalnih brandova.
- 7 Iznimno negativan prikaz skupa, inicijative, ali uz niz zanimljivih podataka o genezi inicijative Brdo-Brijuni objavljen je u *Novom listu* (Denis Romac, Od Brda od Brijuna i natrag, *Novi list*, 16. srpnja 2014). Novinar problematizira naziv inicijative, kojemu je, prema tome tumačenju, Ivo Josipović dao novo ime što je, navodno, izazvalo ljutnju slovenskog predsjednika. „Iza balkanske svađe oko imena zapravo se krije još jedan neproduktivni prijedor oko vodstva, sukob taština i bitka za prestiž. U trenutku kada bi trebali pokazati europsku širinu i hrabrost, naši lideri još jednom potvrđuju svoju europsku nezrelost“. U drugim medijima ili izvještajima o ovom nije bilo spomena.
- 8 *Jutarnji list*, 16. srpnja 2014. (Adriano Milovan; Novac iz EU za gradnju LNG terminala na Krku); *Novi list*, 16. srpnja 2014. (Merkel: S Hrvatskom imamo izvanredne odnose); *Večernji list*, 16.7.2014. (Marina Šunjegra; Čeka vas 12 milijardi eura, sami nam recite što želite; Silvana Perica; Nema više razloga za „Danke Deutschland“); *Aktual*, 23.7.2014. (Hrvatska zaustavlja kineski prodor na Balkan; Marko Čustić).

http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2014/07/17/feature-01, datum pristupa 17.7.2014.

U sastanku procesa Brdo-Brijuni sudjelovali su predsjednici Slovenije, Hrvatske, Srbije, Crne Gore, Kosova, Makedonije, Albanije i sva tri člana Predsjedništva BiH.

celarka Merkel, a da je Grad oduvijek željela vidjeti, u trenucima kada su odnosi s Hrvatskom, barem prema tumačenju desnih medija, bili zaoštrjeni, sve je izazvalo golemu pozornost portala, elektronskih medija, novina.

Jednoga dana povjesničari će vjerojatno u ovakvoj gustoći različitih sastanaka, snaženju kongresnog imagea Dubrovnika, možda zaključivati da je vlada socijaldemokratskog premijera Zorana Milanovića i predsjednika Ive Josipovića pojačala interes za regiju, da se doista željelo više profilirati Dubrovnik i Hrvatsku kao važnu sponu u približavanju europskog jugoistoka Europskoj uniji. Možda će se, na tragu komentatora *Jutarnjeg lista*, zaključiti kako je Hrvatska „stabilizacijski čimbenik i demokratska vertikala na Balkanu“.⁹ Poruke sva tri skupa bile su iste, usmjerene k podupiranju članstva zemalja regije u EU, obvezi Europe da ne ostavi nikoga neuključenog, da je riječ o sigurnosnom pitanju, širenju zone mira, da je red da se podrže naponi regije u reformama. Ako je ovakav zaključak točan, on zasigurno nije vidljiv u jasnom, nedvosmislenom, komuniciranju s javnosti. Hrvatska javnost prečesto, doduše, ne shvaća uopće značenje, pa onda ni svrhu vanjske politike, držeći sve prevelikim i nepotrebnim troškom. Tri međunarodna skupa u jedva tjedan dana jesu diplomatski uspjeh, možda i koordinirana diplomatska inicijativa. Tome bi se mogli pribrojati i natječaji koje je MVEP raspisao, a koji su od znanstvenih ustanova tražili da obrade hrvatska iskustva tranzicije i izgradnje povjerenja, kako bi postali znanje, a onda bili iskoristivi u državama koje su i same u sukobu ili su iz njega nedavno izašle (ne samo u regiji, već i udaljenijima poput Tunisa, Afganistana, Sirije ili Mijanmara).

Ukupnu atmosferu oko sva tri skupa određivala su i druga zbivanja o kojima su javljali novinari. Kako je zastupnik Europskog parlamenta Tonino Picula tada navođen kao najozbiljniji kandidat za šefa izaslanstva Parlamenta za Bosnu i Hercegovinu i Kosovo,¹⁰ moglo bi se reći da se Hrvatska počela nametati kao glavna članica Europske unije u brizi za susjedstvo. Izbor novog predsjednika Europske komisije i sukob koji se vodio između Nijemaca i Britanaca prije svega, također je lebdio u raspravama, više kroz kritiku Luksemburžanina Junckera koji je najavio da u narednih pet godina neće biti proširenja Unije.

Na Croatia Forumu 2014 ukupno je govorilo 55 ljudi. Većina tek nešto više od pet minuta, a posebni govornici dvostruko duže. Tijekom otvaranja, predsjednik Vlade RH Zoran Milanović govorio je najduže, oko 12 minuta. Uz predsjednika RH Ivu Josipovića i hrvatskog EU povjerenika Nevena Mimicu, govorio je na hrvatskom. Engleski jezik nakon toga koristili su svi osim japanskog parlamentarnog zamjenika ministra vanjskih poslova Takao Makinoa i srbijanskog MVP Ivice Dačića. Engleski su jezik, zapravo, sjajno govorili gotovo svi. Izlaganja je čitao manji dio sudionika: kanadska državna ministrica Lynne Yelich, litvanski zamjenik MVP Vytautas Leškevičius, predstavnici četiri velike države, SAD-a, Kine, Japana i Rusije. Nakon što su izlaganja

9 *Jutarnji list*, 16. srpnja 2014. (Mladen Pleše, Zašto je važna Angela Merkel.)

10 *Jutarnji list*, 15. srpnja 2014. (A. Palokaj, Picula šef izaslanstva EP-a za Kosovo i BiH); *Večernji list*, 12. srpnja 2014. (Tomislav Krasnec; Picula postaje šef izaslanstva Europarlamenta za BiH i Kosovo).

završila, veliki broj ministara koji je sjedio na pozornici i čekao završetak rada tog dijela skupa, čitao je poruke s mobitela. Službe MVEP su vrlo brzo, odmah po završetku svakog pojedinog izlaganja, tvitale naglaske pojedinih političara ili eksperata. Večera uz obalu mora i Klapa Hrvatske ratne mornarice stvorili su sjajan ugođaj drugog dijela skupa, mada su neke od opaski šefa klape bile ispolitizirane, nepotrebno banalne. Doduše, nisu smetale ukrajinskom veleposlaniku da „Ne dirajte mi ravnicu“ – odnosno „Ukrajinu“ – otpjeva uz klapu.

Povijest kao inspiracija

Povijesnih referenci u govorima političara ili diplomata bilo je iznimno malo. Neke su izgovorene više kao duhovite poštapalice, no što su zaista bile mišljene kao važne poruke. Činilo se da su se svi slagali s rečenicom bugarskog ministra vanjskih poslova Kristiana Vigenina koji je rekao da regija treba prestati proizvoditi povijest i početi proizvoditi budućnost. U medijima je posljednja rečenica srbijanskog ministra vanjskih poslova Ivice Dačića, izrečena posljednjeg dana, gotovo na samom kraju skupa, dobila apsolutnu pozornost. Dačić je, gotovo slučajno, ali efektno, podvlačeći da je umoran od neprestanih pozivanja na ono što je bilo, isprika, nakon što je prethodne večeri s Hrvatima razvijao dobrosusjedske odnose – a to je značilo pjevao uz more – izrekao jednu od važnijih povijesnih isprika. Baš u gradu koji je bio bombardiran, što on i njegova zemlja osuđuje, razvijao je prijateljske odnose.¹¹ Izjava je bila uzgredna, no izazvala je potpunu senzaciju u medijima. Ministrica Vesna Pusić komentirala je kasnije kako je to znak promijenjenih odnosa u regiji.¹² Dačić je, podvlačeći kako u EU možda postoji zamor od proširenja, rekao da postoje i drugi zamori, pa on, 48 godina star, u životu pamti samo reforme i stabilizacije, još od, kako je rekao „Milke Planinc do Budimira Lončara, u čijoj sobi sada on sjedi“, pokazujući prema nekadašnjem saveznom sekretaru koji je bio s druge strane stola.

Premijer Milanović, koji je na skupu govorio drugi, nakon predsjednika Ive Josipovića i kratkog obraćanja ministrice Pusić, rekao je da je bivša Jugoslavija bila propali eksperiment, dijelom i zato jer su razlike između bogatih i siromašnih dijelova države bile velike na njezinom početku, ali i u trenutku raspada zemlje sedamdeset godina kasnije. Aludirajući na EU, istaknuo je da je neuspjeh harmonizacije regionalnih politika bio podjednak i u vrijeme komunizma, ali i kvazi-demokracije Kraljevine Jugoslavije koja je bila demokratičnija od Njemačke i Italije u svoje doba. Nizozemski ministar

11 <http://danas.net.hr/hrvatska/dacic-osudio-napade-na-dubrovnik-pusic-ga-hvali>; datum pristupa 17.7.2014.

Ivica Dačić rekao je kako: „Nadam se da smo sinoć malo više pridonijeli zbližavanju naših naroda i to ovdje u Dubrovniku koji je bio meta bombardiranja i uništavanja, što Srbija, naravno, osuđuje.“

12 Isto. „To je svakako za pohvalu, da se čovjek sjeti da to kaže, ali nije ništa od čega se zemlja zatrese. Ovo je jedan element koji pokazuje u kojoj mjeri su se odnosi u regiji dramatično promijenili.“

vanjskih poslova Frans Timmermans u neobično izravnom i otvorenom izlaganju pri spominjanju „dvostrukih standarda“ podsjetio je da takvu retoriku sluša od 1980-ih, od pregovora sa Španjolskom i Portugalom. Švedski ministar vanjskih poslova Carl Bildt prekorio je Rusiju zbog napada na druge zemlje u stilu Saddama Huseina i njegove invazije Kuvajta. Zlatko Lagumdžija, bosanskohercegovački zamjenik premijera i ministar vanjskih poslova, osudio je genocide, od onih iz Drugog svjetskog rata do posljednjeg u Srebrenici. Bilo je to logično, s obzirom da je prethodnog dana održana komemoracija ubijenima u tom bosanskohercegovačkom gradiću. Kineska političarka Fu Ying, inače Mongolka, sjećala se života u Kini prije 30 godina i velikog napretka koji je zemlja doživjela. Kina je prije nekoliko desetljeća imala BDP u visini BDP-a Dominikanske Republike. Sve do 1990-ih ona nije mogla svaki tjedan odlaziti na tržnicu, pa je kći pitala baku kako to da svakog mjeseca po tjedan dana jedu samo krumpir? Japanski diplomat Takao Makino prisjetio se Marca Pola, mletačkog trgovca rođenog na Korčuli blizu Dubrovnika (japanski su diplomati u Zagrebu i Tokiju očito pazili da ne uvrijede Talijane, a opet spomenu ono što je domaćinima bilo važno čuti o Marcu Polu). Japanski diplomat, u očitoj suprotnosti s kineskom, ali prije svega američkom zamjenicom državnog tajnika Victoriom Nuland, nastojao je govoriti o regiji, pa je spominjao i kako su 1869. uspostavljeni diplomatski odnosi između Austro-Ugarske i Japana, što je bilo važno za reguliranje plovidbe, kako je 1882. srpski kralj Milan Obrenović obavijestio cara Meijija da je stupio na prijestolje, kako su 1884. s Jadrana u Japan donijeli ljekovite biljke.

Najizravnije pozivanje na suočavanje s prošlošću bilo je u izlaganju švicarskog državnog tajnika Yvesa Rossiera koji je rekao da je to na Balkanu osobito važno, posebno događaji iz 1918, 1941, 1945. i nedavnih ratova. Potrebno je okrenuti stranicu, pogledati u budućnost. Posljednjeg dana skupa Sonja Biserko, predsjednica Helsinškog odbora Srbije, istaknula je nedostatak političke volje da se Srbija suoči s nasljedem Miloševića. Budimir Lončar je tijekom okruglog stola, podvlačeći da kriza treba biti poticaj za brže integriranje, govorio o svojim nastojanjima da se Jugoslavija kandidira za članstvo Europske zajednice 1990. godine.

Važan okvir, referencu na prošlost, skupu je dala i izjava u intervjuu srbijanskog predsjednika Tomislava Nikolića agenciji Bloomberg, koja je bila citirana u većini medija drugog dana skupa. Nikolić, koji je u Dubrovnik došao dva dana kasnije, rekao je kako je za Srbiju u međunarodnim odnosima glavna inspiracija politika Josipa Broza Tita, balansiranje između Istoka i Zapada.¹³ Sličan su ton dali i izvještaji o komemoraciji žrtava genocida Srebrenice, kao i izjave koje su tamo dali ministar vanjskih poslova Njemačke Frank-Walter Steinmeier i, ispalo je, nekoliko dana prije svoje ostavke,

13 Izjavu su citirali gotovo svi: <http://www.jutarnji.hr/tomislav-nikolic-se-okrenuo-josipu-brozu-titu-danas-je-koncept-njegove-vanjske-politike-jedini-pravi-izbor-/1205344/>; <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/nikolic-zeli-diplomatiju-po-uzoru-na-tita>; datum pristupa 17.7.2014.

ministar vanjskih poslova Ujedinjenog Kraljevstva William Hague; oni su odbacili mogućnost promjena granica na Balkanu.¹⁴

Političke poruke

Ono što je bio stvarni predmet rasprava u tri panela („EU Integration of Western Balkans: Similarities and Differences“, „The Future of EU Enlargement“ i „Challenges to European Values Today“), pokazali su da je u svijetu, barem među diplomatima okupljenima u Dubrovniku, vrlo malo praznih, demagoških govora. Doduše, pitanje jest je li demonstrirano dovoljno, jesu li političari, pa makar dio njih bili i profesionalni diplomati, samo svladali vještinu komuniciranja, mogućnost da izraze artikuliranu priču, s dovoljnom dozom samokritičnosti i kritike prema drugima da zvuče posve logično, prihvatljivo, što na kraju nije dovoljno da se u ijednom od tih društava stvari dovoljno brzo i radikalno mijenjaju? Bugarski i rumunjski primjeri u tom su smislu vjerojatno vrlo poučni.

Još uvijek velik broj zemalja koje se nalaze između Rusije i Turske nije u Europskoj uniji. Njihov je stupanj priključivanja različit, nejednako su bliski Buxellesu, nemaju jednake probleme, baš kao što ni Bruxelles prema svima ne pokazuje jednako zanimanje. Većina je govornika vrlo odlučno zagovarala dinamično održavanje integriranja i reforme koje znače konsolidaciju prostora mira i napretka. Neven Mimica, hrvatski povjerenik u dvije EU administracije, govorio je kako činjenica da je Slovenija u EU ušla za 6, a Hrvatska za 12 godina, ne smije značiti da će iduća članica, bila to Crna Gora ili netko drugi, ući za 24 godine. To bi bila politička regresija, što se mora napustiti. Ne smije vrijediti niti uzrečica koja je prije petnaestak godina bila prisutna u Bruxellesu: „Mi se pravimo da vas želimo, a vi se pravite da se reformirate“. Predsjednik RH Ivo Josipović nije se složio s onima koji govore o „nesretnom“ trenutku, jer trenutak je onakav kakvim ga napravimo. Premijer RH Zoran Milanović otišao je u izlaganju dalje, nije čitao pripremljeni govor. Hrvatskoj je u interesu i to nije, upotrijebio je kao i inače englesku frazu, „simple platitude“, članstvo svih država. Stvarne demokracije ne ratuju, lažne to čine, a Hrvatska želi vjerovati da je EU skupina istinskih demokracija i proširiti zonu mira. Ono što je rekao o Albaniji, koja je tek dobila pregovarački status, mada su joj vojne snage već dugo u NATO-u, i Bosni i Hercegovini, bilo je najvažnije. Ako je jedan tako važan dio društva, kao vojska, uspio zadovoljiti stroga načela

14 http://www.slobodnadalmacija.hr/BiH/tabid/68/articleType/Article_View/article_Id/250743/default.aspx; Srebrenica: pokopano 175 žrtava uz poruku da se genocid nikada ne zaboravi; Hague i Steinmeier: Ovo je trajna opomena, nema promjene granica; datum pristupa 24.7.2014. „Nikada nećemo zaboraviti ove događaje. Ovakve komemoracije nas podsjećaju na strašne posljedice koje nastaju kada nakon otrovne retorike uslijede ubijanja i etničko čišćenje i kada se oni ne zaustave.“ Naveli su kako: „U cijelosti odbacuju pokušaje onih koji teže izmijeniti povijest te nijekati raznolikost BiH ili rade na podriivanju njezina teritorijalnog integriteta.“

zapadnoatlantskog saveza, rekao je Milanović, onda je pomalo neobično da cijela zemlja ovako dugo čeka samo na datum početka pregovora za ulazak u EU. Je li riječ o dominantnom muslimanskom karakteru Tirane? Netko bi tako mogao pomisliti, bio je otvoren Milanović. Isto tako, Bosna i Hercegovina je posebna država, zemlja koja bez posebne brige Bruxellesa iz poteškoća neće izaći i zato joj možda treba dati poseban put u EU. To ne može izboriti Hrvatska, ne može biti ni najutjecajniji lobist, ali o tome može govoriti.

Talijanska ministrica vanjskih poslova u ime zemlje predsjedateljice Europske unije Mogherini podvukla je spojnice Republike Hrvatske i Talijanske Republike, a onda naglasila ono što su kasnije varirali brojni drugi. Govoriti o „enlargementu“ perspektiva je Bruxellesa; bolje je govoriti o „integration“. Italija procesu želi dati novu energiju, a poruke već šalje jer su zaredali skupovi važni za regiju. Integracija znači širenje prostora stabilnosti. Miroslav Lajčak iz Slovačke govorio je da je bolje imati mjesto za stolom, no na meniju, upozoravajući na nestali entuzijazam u EU. Stefan Fule, europski povjerenik u EU vladi kojoj je prestajao mandat, kritizirao je izjavu novog mandataru europske komisije Junckera o zaustavljanju proširenja; proširenje je najbolji transformacijski mehanizam kontinenta. Zato krize ne treba prihvatiti, treba ih voditi. Proces proširenja nije u rukama auto-pilota, već političara, ljudi koji sada vode poslove. Europska orbita je puno šira no što se Europljani ponašaju i uključuje Tursku i Ukrajinu. Bugarski ministar vanjskih poslova Vigenin drži da integracija pomaže u brojnim unutarnjim reformama i da zato ulazak ne treba odlagati; reforme tada mogu biti samo lakše.

Bivši srbijanski premijer, sada ministar Ivica Dačić spomenuo je poseban slučaj svoje zemlje za koju su mnoga poglavlja, 23, 24, 35, i neka druga koja za većinu zemalja nisu bila važna, zbog Kosova moguća mjesta za veto i zastoj u pregovorima. Ulazak u EU za Srbiju donosi nemjerljivu korist: civilizacijsku, sigurnosnu, demokratizacijsku. Pozdravio je uspjeh Albanije, drži da je za Kosovo i Srbiju EU rješenje problema, pohvaljuje političku važnost zajedničke donatorske konferencije za BiH i Srbiju u Bruxellesu zbog obnove poplavljenih područja, ne toliko zbog novca, koliko zbog poruke. Dačić je, govoreći o kriterijima koje treba zadovoljiti, rekao kako bi se na sve zemlje, napose stare članice, mogao primijeniti „sistematski pregled“ i vidjeti koliko njih danas zadovoljava uvjete koje propisuju drugima. Na tu opasku reagirali su i talijanska ministrica, ali i nizozemski ministar vanjskih poslova Timmermans. U Europi danas žive građani koji se boje da će njihova djeca biti siromašnija i manje uspješna no što su bili oni. Jedan stav imaju nacije sjevera, drugi one na jugu. U krivu su i oni koji misle da će Sjever plaćati za lijeve na jugu, kao i netko u Grčkoj tko smatra da mora ispaštati zbog „idiota“ u Njemačkoj. EU treba slati poruku zašto je EU i dalje dobra, poželjna, potrebna. No, za određene ideje treba vrijeme i potrebno je da ih provare oni koji su već u Uniji. Leškevičius iz Litve odbacio je da su Balti zainteresirani samo za Ukrajinu i da ih zanima jedino istok, jer zanima ih i Balkan. Švicarski diplomat Rossier, nastupajući kao vanjski promatrač, govorio je kako se napredak mora osjetiti odmah, baš kao i prava

orijentacija. Vrlo mladi ministar Albanije Bushati svoju je zemlju predstavio kao uspjeh i govorio hrabro. Mir treba očuvati, Albanija treba nastaviti dalje prema zaslugama. Projekt proširenja treba bazirati na individualiziranom pristupu. Zastoj proširenja je loš, a gubitak europske perspektive obeshrabrujući. Zato EU ne treba pronalaziti nove platforme, već obnoviti stare. Mladi makedonski ministar Poposki, nadovezujući se na optimizam u Albaniji zbog kandidatskog statusa, rekao je kako je njegova zemlja kandidat već 10 godina, a prije 15 su joj svi obećavali ulazak u EU za pet. Strahovi sada dolaze od poruke da proširenja neće biti još pet godina. Grčka mora biti spremna na 20% kompromisa; ako toga nema, zastoj traje i mala Makedonija pati zbog načela konsenzusa. Makedonija je svjesna da drugi neće ulaziti u sukob s Grčkom, ako je Ate-na posve nesprijetna na kompromise. Nešto kasnije, grčki zamjenik ministra vanjskih poslova prilično hladno je rekao kako svi koji su bili u Skopju teško da mogu zaključiti da su makedonske vlasti spremne na kompromis. Doduše, ostale opaske na račun Makedonije, uključujući i američke, nije komentirao.

Ulazak Bugarske i Rumunjske u EU, tvrdi bugarski ministar Vigenin, nije bila greška ni prevara. Čak ako u narednih 5 godina neće biti ulaska, to ne znači da se svi pregovori ne trebaju voditi, pa i završiti do 2018, baš u vrijeme bugarskog predsjedavanja. Rumunjski predstavnik podvukao je da je za njih ulazak SEE u EU uključuje i Moldovu, a moldovski zamjenik ministra drži da Moldova danas znači više no ikada ranije. Ona mora biti dio proširenja, a koristi od reformi vide se u sve slobodnijem režimu putovanja za njihove građane. Neizvjesnost je nesigurnost i zato treba imati viziju kako se reformirati, ali i perspektivu napretka, cilj.

Mađarski ministar misli da proširenje znači strateška stabilnost. Njegove izjave, slične izjavama premijera Orbana koji je nekoliko dana ranije bio u Beogradu, o Rusiji su govorile pozitivno. Bez konzultacija s Rusima neće se moći; dobra suradnja mora biti pravilo, pa makar i sa zemljama koje nikada neće biti dijelom EU, kao Rusija. Luksemburški ministar Asselborn zaključio je da će Crna Gora prva u Uniju; kad ste veliki poput Luxemburga, sve je moguće, tvrdi. Rekao je i da do 2020. Tursku treba ponovno postaviti na put integriranja. Prema Rusiji treba biti oprezan, ne izazivati, već graditi povjerenje. Ne treba pristajati na ruski veto što se tiče istočnog proširenja, ali ne niti lomiti stvari nasilno. Izgradnja povjerenja zadaća je svih država. Švedski ministar Carl Bildt, naslanjajući se na posljednje riječi Luksemburžanina, rekao je da bi za izgradnju povjerenja bilo puno bolje da Rusija s vremena na vrijeme ne okupira druge zemlje. Turska ima funkcionalnu tržišnu privredu, dok to ostale države Balkana nemaju. Fokus treba postaviti na socijalna pitanja. *Melt down* na jugu i Rusija na istoku predstavljaju veliku opasnost za proces ujedinjenja, ali i cijelu Europu. Zato Junckerova ideja o prestanku proširenja nije dobra; čak i da je to točno, to nije dobra vizija.

Zlatko Lagumdžija, bosanskohercegovački ministar vanjskih poslova, također se zapitao što učiniti da EU postane jednaka Europi, da se konačno postigne jedinstvo u različitosti. Ponovio je jednu od čestih tvrdnji bosanskohercegovačkih političara kako neuspjeh BiH kao „shared society“, znači da i Europa različitih nacija ne može biti u

konačnici uspješan projekt. Mladi estonski ministar Umas Paet podsjetio je kako je EU dobitnik Nobelove nagrade za mir. Ujedinjena Europa prije svega je projekt mira, vjerojatno je u očuvanju mira bila i najuspješnija. Kako je svijet razdiran sukobima u Ukrajini, Gruziji, Zapadnom Balkanu, očito da osnovna misija EU još nije završena. Kosovski ministar Enver Hoxhaj drži da mira na Balkanu u 100 godina nije bilo dovoljno, da do njega dolazi uz pregovore i da Kosovo nudi ruku, spremno je pregovarati kako bi se izgradila solidarnost, kako bi se ostalima dala nada. Nada znači mogućnost predviđanja, planiranja, a to znači i sigurnost. Jedno od najsofisticiranijih, razmjerno nepolitičkih, obraćanja održao je češki ministar Petar Drulak. Vrijednosti se mijenjaju s godinama. Prije stotinu godina žene nigdje nisu imale pravo glasa; prije trideset bez prava su uglavnom svugdje bili homoseksualci. Vrijednosti nisu statične. Što znači sloboda, jednakost, bratstvo danas? Je li jednakost samo politička ili i socijalna? Europa treba biti inkluzivna, a njezine vrijednosti vrijednosti svijeta.

U izdvojenim obraćanjima skupu su se obratili zamjenici ministara vanjskih poslova ili visoki diplomati iz Kine, Japana, Rusije i SAD-a. Kineska političarka Fu Ying podsjetila je na inicijativu 1+16, Kina i 16 država istočne Europe i Balkana, na koje otpada tek 10% trgovine Kine s Europom. To je bio motiv Kineza da se koncentriraju na taj dio svijeta. Kineskinja je podvukla i vrlo umirujuće izjave da Kina ima golemi razvoj, ali da to nije sve. Trebaju mirni, stabilni svijet, a da bi se to postiglo, Peking mora biti spreman brzo i efikasno odgovoriti na sve provokacije, očito se Fu Ying obraćala Japanu.

Japanski zamjenik ministra, fokusirajući se više od svih kolega četiriju velikih sila, na regiju i veze Japana s europskim Jugoistokom, govorio je o važnosti slobode, demokracije, vladavine prava, o vezama Japana s regijom u turizmu, razmjeni u znanosti, sportu, posjetima visokih političara Japanu, pokušajima japanskih kompanija da ulažu u područje.

Američka zamjenica državnog tajnika Victoria Nuland u čitanom govoru koji je mogao biti izgovoren bilo gdje i u bilo kojoj drugoj prigodi, naglasila je podršku Ukrajini, potrebu da se izdvaja za obranu i pomaže Kosovu, Afganistanu, Siriji, Libiji. Stari nesporazumi ne smiju biti prepreka sklapanju novih, pa je tako nesporazum oko imena Makedonija smiješan. Posljednji je govorio ruski zamjenik ministra vanjskih poslova Alexey Meshkov. Moskva je za integracije, integriraju se i oni unutar vlastitog okupljanja. Svaka zemlja mora izabrati želi li u EU, prema Rusiji ili u nekom trećem smjeru.

Okrugli stol posljednjeg dana s ukupno 19 sugovornika bio je zanimljiv, a uključivao je niz bivših diplomata (poput Wolfganga Petricha, Valentina Inzka, Gorana Svilanovića, ambasadora EU u BiH Sorensena, Ivice Dačića, Budimira Lončara, profesora kao Jacquesa Rupnika, Tvrtka Jakovine, znanstvenika poput Senade Šelo Šabić, predstavnika NGO-a kao Ivana Vejvode, Sonje Biserko i drugih). Dio veleposlanika

iskoristio je boravak u Dubrovniku da bi objasnio stavove vlastitih vlada, njihove postupke, podijelio materijale koji vjerojatno nisu izazvali opće ili široko zanimanje.¹⁵

Što je zanimljivo medijima?

Mediji su, osim vrlo nehalno izgovorene isprike za bombardiranje Dubrovnika srbijanskog ministra Ivice Dačića, veliku pozornost dali tvitovima švedskog ministra Bildta. Stručnjak za regiju, posjednik kuće na Korčuli, suprug bosanske Srpkinja, osoba koju je Hrvatska u vrijeme Franje Tuđmana bila proglasila da je „persona non grata“, a tadašnji ministar vanjskih poslova Mate Granić govorio kako je za Hrvatsku Bildt „prošlost“,¹⁶ što je vrlo brzo pregaženo, bio je nezadovoljan putovanjem Croatia Airlinesom do Dubrovnika. Tvitovi koje je slao iz Splita, Zagreba i Dubrovnika već su iste večeri otvaranja Forumu bili citirani na novinskim portalima u regiji (primjerice beogradskom *Blitzu*), a dan kasnije posvuda drugdje, pa su postali jedna od glavnih informacija s Croatia Forumu 2014. Bildt je poslao četiri twita: 1) „Well, I was supposed to go to Dubrovnik but suddenly find myself at Split airport instead. This remains a region of surprises.“; 2) „Got worse! After taking off from Split, Croatia Airlines just turns and takes us to Zagreb. Not particularly decent behaviour.“; 3) „Drama continues. Now Croatia Air says that they just must change crew. Very nice of them to take us all on this ride.“; 4) „Latest news: perhaps heading back towards Dubrovnik. Or somewhere else. Life is a circus“.¹⁷ Švedski ministar vanjskih poslova, imajući na umu njegovu problematičnu reputaciju u regiji, morao je znati da će izjave biti citirane, da će zasigurno obojiti atmosferu na skupu u Dubrovniku. Prešutio je kako je automobil premijera Milanovića bio spreman iz Splita prevesti ga u Dubrovnik, ali i činjenicu da je striktnim pridržavanjem pravila, a ne ponašanjem koje bi bilo tipično za zemlje gdje se pravila ne poštuju, Croatia Airlines uzrokovala neugodnosti. Sudeći po izjavama pomoćnice ministrice vanjskih i europskih poslova, koja je bila u istoj letjelici, dugo sjedenje u avionu i nedobivanje informacija, bili su najveći prigovor pilotima. S obzirom da je on kasnije bio jedini s kojim je učinjen veliki razgovor za tiskane hrvatske medije, a da je let i „neumorni tvitovi“ spominjan u uvodu, sve je očito Bildta stavilo i ostavilo u žiži.¹⁸ Konačno, tijekom drugog dana sastanka, osim bijelog odijela, nosio je „kravatu na kojoj su mali zrakoplovi“.¹⁹

15 Tako je nerezidentni veleposlanik Kraljevine Tajland sa sjedištem u Budimpešti, a zadužen za Crnu Goru i Bosnu i Hercegovinu te Hrvatsku vrlo spremno dijelio proglase NCPO-a, National Council for Peace and Order, vojne hunte koja je privremeno preuzela vlast. Kako je sam rekao, u Bruxellesu ih pritišću zbog prevrata, ali narod je sretan zbog promjene.

16 Usp. npr. Mate Granić, *Vanjski poslovi, iza kulisa politike*, Algoritam, Zagreb 2005, str. 117-118.

17 *Blitz*, 10. srpnja 2014. (Karl Bildt na čudnom putovanju po Hrvatskoj).

18 *Globus*, 18. srpanj 2014. (Bisera Fabrio, Carl Bildt, Kosovo je naprednije od BiH: u Prištini se nakon rata čuju čekići, a u Bosni i dalje čekaju pomoć iz Europe.)

19 *Jutarnji list*, 12. srpnja 2014. (Bisera Fabrio, Bildt: EU ne bi smjela stopirati proširenje).

Izjava turskog premijera Tayyipa Erdogana, koju su prenijele novine, kako će svatko tko dirne u Bošnjake protiv sebe imati 100 milijuna Turaka,²⁰ spomenuta je dva puta: jednom u izlaganju profesora iz Francuske Jacquesa Rupnika, ali uz sličnu izjavu o Kosovu i Ivice Dačića. Dačić je posljednjeg dana skupa, podvlačeći potrebu da se okrenemo važnim pitanjima, rekao da bi i on vjerojatno trebao vrištati na takve izjave, ali to ne čini. Zanimljivo, turski ministar koji je bio na skupu, nije reagirao na izjave o Bosni, nije se uopće obratio Dačiću koji je govorio neposredno prije njega, već je replicirao profesoru Rupniku tvrdnjom da spominjanje Kosovara i turske odgovornosti polazi iz činjenice da više Albanaca s Kosova živi u Turskoj, no na samom Kosovu. Izjava premijera Erdogana kasnije je iz Turske ublažena, mada su novinari podvlačili da u izrečenom nema zle namjere, pa ni nelogičnosti.

O meritumu, naglascima iz govora, o eventualnom dužem razgovoru s nekim od diplomata, nije bilo ničega. Elektronski mediji o svemu su javljali opširnije no tiskani. Hrvatska 2014. nije bila provincijalna koliko je po novinama izgledala, a diskrepancija između onoga što početkom 21. stoljeća važnim vide hrvatski novinari, a što bi vidjeli hrvatski povjesničari također je znatna.

Zaključak

Dok se ne otvore arhivi, dok se ne pogledaju dokumenti koje su o svemu pisali strani diplomati, ovo bi mogla za dugi niz godina biti jedna od rijetkih impresija ili izvještaja o Croatia Forumu 2014. koju nije pisao novinar. Ono što se u novinama moglo pročitati, teško da bi moglo i natuknuti o čemu se u Dubrovniku zaista raspravljalo. Pitanje koje treba postaviti svaki povjesničar ili analitičar jest kakva je to zemlja i kakvi su to mediji koji okupljanje 18 ministara vanjskih poslova i barem toliko drugih visokih diplomata, ne drži zanimljivim? Kakva je zemlja i njezino novinarstvo u kojoj su tvitovi švedskog ministra vanjskih poslova ili posve slučajna, usputna, rečenica srbijanskog ministra na kraju njegovog govora najvažnije i gotovo pa jedine, informacije za hrvatsku publiku? Možda je preveliko očekivanje od ovakvih susreta, pa i hrvatske uloge u svjetskim zbivanjima, posljedica promatranja svijeta kroz naočale koje su davno razbijene. Nesvrstane Jugoslavije više nema, ma kako da je to česta asocijacija svim diplomatima, barem u kuloarskim susretima. Jesam li ja promatrao susret u Dubrovniku s megalomanskim naočalama? Je li Hrvatska poput Andore ili San Marina, premala da bi bila važna, a još

20 *Večernji list*, 12. srpnja 2014. (Hassadn Haidar Diab/Dejan Jazvić, Bošnjake će braniti 100 milijuna Turaka); *Novosti*, 18. srpnja 2014. (Saša Ilić; Turska sapunica u režiji Milorada Dodika; državnici i modeli).

„Turska ili Osmansko Carstvo svoju braću Bošnjake u davnoj su prošlosti predali Austrougarskoj bez ikakve zaštite od neprijatelja. To sebi nikad nismo i nikad nećemo moći oprostiti. Turska je i drugi put 1995. pala na ispitu i ostavila Bošnjake nezaštićene. Kunem vam se velikim Allahom, dok sam ja živ, ako bi itko na bilo kakav način dirnuo Bošnjake, imao bi protiv sebe sto milijuna Turaka“.

dalja od bogatstva Luxemburga ili Bahreina, da bi kao bogata bila cijenjena i slušana? Prepoznaju li to naši novinari, pa se onda tako odnose prema okupljanjima koje organizira hrvatska diplomacija? Čak i kada bi sve ovo bilo tako, morali bismo zaključiti da između hrvatskih medija i znanosti, napose povijesne, postoji velika provalija; jedni gledaju samo važno i veliko, drugi minijaturne, lokalne probleme. Očito da mediji ipak prije ne prepoznaju ono što bi moglo biti važno, to ne vide njihovi urednici ili vlasnici.

Koju važnost izgovorenom na međunarodnom skupu jednoga dana trebaju dati povjesničari? Čini mi se da se o vještini javnog komuniciranja, osobnostima, razmjerno puno može vidjeti na ovakvim skupovima. Češki diplomat bio je vrlo sofisticiran, baš kao i Albanac, Novozelčanin. Talijanska ministrica i njezin nizozemski kolega bili su otvoreni, duhoviti, jasni. Bilo je jasno tko je tvrdo protiv Rusa, tko smatra da se Moskva ne smije izolirati. Srbijski ministar najviše je uzburkao duhove, učinio se vidljivim unatoč nepoznavanju engleskog jezika. Prvo je kasnio na panel, pa je slijedila izjava o sistematskom pregledu, umoru od reformi, isprikom i pjevanjem s klapom Hrvatske ratne mornarice, ali i odlučnim proeuropskim porukama. „Poznajem dobro i njega i Vučića, sjećam se što su nekada govorili“, rekao je u kuloarima ministar iz jedne zapadne zemlje, no treba ih ocjenjivati po djelima, ovome što sada rade. Jesu li od izgovorenog na pozornici važniji susreti koji ostaju uglavnom skriveniji, oni koji se održavaju na marginama susreta? Kako se povjesničar može upoznati s takvim aktivnostima?

Ponekad su izrečeno na skupu različito tumačili diplomati iz različitih sredina, dijelom i zbog različitih kulturnih kodova, pa se i taj aspekt nameće za raspravu. Kako je japanski veleposlanik u Zagrebu Ide rekao u privatnom razgovoru, on i njegovi azijski ambasadori čudili su se otvorenom Milanovićevom apostrofranju Bosne i Hercegovine kao posebne države, koja traži posebnu podršku i pomoć. Takvo izdvajanje za Azijce je neprimjereno. Budući da je u trenutku dok je govorio Milanović do mene sjedio Bošnjak, novinar Senad Pećanin koji je s interesom bilježio što govori hrvatski premijer (a i meni se činilo da je izrečeno u korist BiH, bez namjere da se bilo koga ponizi, već upravo obratno – da se ukaže na važnost zemlje s najviše problema), činilo mi se da smo razgovarali iz različitih kulturnih kodova. Kako se u diplomatskim izvješćima takve razlike mogu prepoznavati, da li se na njih uopće računa, jesu li izvještaji o nekom iz jedne kulture u dokumentima dalekih država prije svega dokument o tome kako međusobno različite civilizacije komuniciraju i koliko biti nekih izjava nestaje u kulturnom prevođenju?

Croatia Forum 2014. ponudio je nekoliko vrlo važnih rečenica, snimku stanja u Europi i svijetu, prema europskim integracijama Zapadnog Balkana, mogla je pokazati kakvo je raspoloženje prema Rusiji u većini Europe i kako se o zbivanjima na Bliskom istoku ne govori baš ništa. Povjesničar diplomacije sutra trebao bi pratiti koliko je dalje Hrvatske vidljivo u onome što je tamo izrečeno, koliko je izgovoreno na sva tri skupa u Dubrovniku postala trajnija orijentacije hrvatske politike. Mediji nikako ne smiju biti usmjerivač svjetla prema važnim događajima i temama; povjesničari sutra moraju važnost pojedinih događaja procjenjivati prema drugim kriterijima.

Koncentracija na Dubrovnik i regiju posve je prestala s razbuktavanjem novog kruga ratovanja između Palestinaca i Izraelaca. Potom je iznad istočne Ukrajine srušen malezijski zrakoplov koji je iz Amsterdama letio u Kuala Lumpur i stradalo je 298 putnika. Rusija i Bliski istok pokazali su Europi i svijetu koji su pravi problemi. Ono što je bilo živo u Dubrovniku postalo je prošlost, ali su neka od pitanja koje je ovaj skup otvorio za povjesničare i dalje relevantna. Kriza na istoku Europe za Hrvatsku bi možda mogla imati pozitivne ishode, bude li, u strategiji izbjegavanja prevelike ovisnosti o ruskom plinu, Europska unija sufinancirala LNG terminal na Krku. Da imamo stručnjake za Rusiju, možda bi i oni ponešto o svemu mogli progovoriti.

Zbornici radova i knjige

Igor Duda, Anita Buhin, Igor Stanić (ur.), Radionica za suvremenu povijest: istraživanja diplomanata pulskog sveučilišta 2011-2013, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli – Srednja Europa, Pula – Zagreb 2013, 199 str.

Mentorski ponuditi institucionalne okvire kao potencijalni način inicijacije novih, ili prije svega mladih povjesničara, od izvjesne je važnosti za sve znanstvenike navedene domene na tragu afirmacije. Bez zadrške, ustvrdio bih kako upravo ovaj sadržajno bogati zbornik radova, poduže naslovljen *Radionica za suvremenu povijest: istraživanja diplomanata pulskog sveučilišta 2011-2013*, možemo iščitati i sagledati i iz takve perspektive. Izvorno okupljeni i angažirani u sklopu istoimenog kolegija diplomskog studija povijesti na Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, studenti su pod mentorstvom profesora i već etabliranog hrvatskog povjesničara novije generacije, Igora Duda, u studenom 2012. godine organizirali stručni skup na kojem su se u svojstvu izlagača predstavili kao magistri povijesti prvih bolonjskih generacija. Nedugo nakon toga, pripremili su i objavili zbornik odabranih diplomskih radova vodeći se mišlju kako kvalitetni tekstovi zaslužuju ipak nešto sretniju sudbinu od „zaborava sveučilišne arhive“.

Bibliografska manifestacija navedenih okolnosti spomenuti je zbornik, čije uredništvo potpisuju Igor Duda, Anita Buhin i Igor Stanić. U suizdanju Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli i Srednje Europe, izdavačke kuće prije svega historiografske provenijencije, pred čitatelje je na gotovo dvjesto stranica teksta stiglo devet stručno-istraživačkih radova iz pera pulskih diplomanata povijesti. Autori, redom Ivan Vuk, Igor Stanić, Saša Vejzagić, Valentina Gržinić, Anita Buhin, Predrag Bosić, Ivana Žufić, Adriano Ivetić i Vedran Leutar, obuhvatili su širok katalog tema u donekle raznolikom metodološkom pozicioniranju, pišući o Međimurju u raspadajućoj Austro-Ugarskoj i novnonastaloj državnoj zajednici Slovenaca, Hrvata i Srba, Titovoj poratnoj Jugoslaviji i kontekstualizaciji radničke klase kao ideološki formativne, ali i gospodarski neizostavne točke. Nadalje, objavljeni članci razmatraju društveno-gospodarske procese, sport, popularnu kulturu i dokolicu u Jugoslaviji tijekom 1960-ih i 1970-ih godina, kao i tragove, hobbsamovski govoreći, „izmišljanja tradicije“ i konstituiranja jugoslavenskog identiteta. Osvrtom na dostupnu arhivsku, ili prvenstveno novinsku građu, diplomanti elaboriraju raspad SFRJ, kao i – uzimajući ideološke nijanse povijesnih izvora u obzir – multiperspektivizam spram njega. Kriterij oblikovanja zbornika prije svega je kronološki, dijakronijski, u rasponu od 1918. pa sve do 2000. godine.

Nakon uvodnog teksta Igora Duda zbornik otvaramo s radom koji potpisuje Ivan Vuk. Prvi predstavljeni članak, dakle, razmatra vojno-političke okolnosti i već spomenuti status Međimurja po završetku „Velikog rata“, kao i njegovu integraciju u korpus hrvatskih zemalja potkraj prosinca 1918. godine. Sljedeći predstavljeni autor, Igor Stanić, koristeći širok repertoar povijesnih izvora (statistički izvještaji, novinski članci, monografije, filmovi itd.) ocrtava prava i dužnosti jugoslavenskih radnika u jeku relativno stabilnijeg gospodarskog rasta, industrijalizacije i urbanizacije 1950-ih godina. Jugoslavenski kontekst 1960-ih s fokusom na političko-gospodarske promjene, uz neizostavni osvrt na odnose nekoliko političkih silnica unutar Saveza komunista, analizira Saša Vejzagić i to kroz dvadesetak stranica teksta. Članak Valentine Gržinić kao predmet istraživanja uzima obilježavanje pojedinih socijalističkih praznika u Istri (Praznik rada,

Dan mladosti, Dan republike) kao konstitutivnih elemenata formiranja jugoslavenske kulture sjećanja te socijalističke ideološke konfiguracije dalekog dometa i utjecaja. Anita Buhin prihvaćajući premisu o nogometu kao jednom od „ideoloških borilišta“ – među ostalim izvorima iščitavši određeni broj novinskih tekstova objavljenih između 1960. i 1980. godine – čitateljima predstavlja sukob Nogometnog saveza Jugoslavije i Jugoslavenske radio-televizije uslijed komercijalizacije sporta uz prihvaćanje kapitalističkih obrazaca društvene dinamike. Polazeći od navoda da „sve do početka šezdesetih godina prošlog stoljeća naturizam je u Hrvatskoj bio gotovo nepoznat pojam“, sljedeći autor, Predrag Bosić, koji u uvodnim paragrafima prelazi put od antičke Grčke i srednjovjekovne Europe, pa sve do Njemačke 19. stoljeća, svojim istraživanjem naturizma u Istri pruža historiografski doprinos i poticaj daljnjem proučavanju ove relativno egzotične teme. Zbornik privodimo kraju sagledavanjem nekoliko fenomena u kontekstu raspada SFRJ. Ivana Žufić razmatra ulogu javnih glasila i medija, a ponajprije tjednika kao što su *NIN* i *Danas*, pri predstavljanju zbivanja 1989. godine u smislu kreiranja, poslužimo se Foucaultovom sintagmom, „režima istine“, kao i neprijatelja istog. Rad Adriana Ivetića gotovo je isključivo vojno-historiografske prirode s obzirom da se fokusira na odlazak Jugoslavenske narodne armije iz Pule 1991. godine te na okolnosti u gradu u to vrijeme. S posljednjim člankom, čije rečenice potpisuje Vedran Leutar, napuštamo okvire Jugoslavije i zalazimo u rekonstrukciju poratnog stanja svijesti i političkih odnosa u Hrvatskoj do smrti Franje Tuđmana i pobjede Račanove koalicije u siječnju 2000. godine.

Objavljeni radovi kvalitativno variraju, prvenstveno u smislu istraživačke inovativnosti, broja konzultiranih izvora, iskoraka prema interdisciplinarnim vodama, metodološkog aparata te oslikavanja šire priče. Dok su pojedini članci ostali u gotovo lokalnim, možda regionalnim granicama, drugi oslikavaju europski ili čak svjetski kontekst istraživane problematike. Značajan broj radova sadrži elemente kvantitativne historije oslanjajući se pritom na statističke podatke, tablice, grafikone i ostalo pri elaboraciji odabrane teme. Da ne zaboravimo, za recenzentski postupak zbornika zaslužni su Ivana Dobrivojević s Instituta za savremenu istoriju u Beogradu te Hrvoje Klasić s Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Napomenimo i da knjiga proizašla iz djelovanja pulske historiografske radionice sadrži sažetke radova dostupne i na hrvatskom ali i engleskom jeziku.

Možda nije pošteno niti poželjno nešto poput sljedećega ustvrditi, no uz iskreno poštovanje prema kolegama s kojima sam i sam donedavno dijelio iskustva međunarodnih studentskih konferencija i publikacija, usudio bih se napisati, bez namjere za umanjivanjem njihove profesionalne relevantnosti ili težine, da je ispred samog stručnog doprinosa svih navedenih tekstova ipak prioritetnija činjenica pružanja mogućnosti ozbiljnog rada nekolicini mladih istraživača netom po završetku studija. Stoga upravo zato ne možemo prenaslagasiti važnost mentorskog djelovanja Igora Dude i njegovih suradnika zaslužnih za zbornik koji će, kao platforma za kvalitetan ulazak u profesionalnu struku, svakako biti jedan od prvotnih tragova rada i aktivnosti ove generacije. Svim suradnicima, autorima tekstova, mogu još sam poželjeti daljnje kvalitetne projekte i pozitivne, kolaborativne primjere objavljivanja poput ovoga.

Luka Pejić

Hal Brands, *Latin America's Cold War*, Harvard University Press, 2010.

Autor knjige dr. Hal Brands (rođen 1983.), američki je povjesničar zaposlen u Školi za javnu politiku Sanford Sveučilišta Duke (od srpnja 2010. godine). Studij povijesti završio je 2009. na Sveučilištu Yale. U svome se radu fokusira na vanjsku politiku SAD-a, povijest Hladnog rata, sigurnost i diplomaciju zemalja Latinske Amerike te pitanja vezana uz strategiju i vojsku. Od 2008. do 2010. godine radio je u neprofitnom Institutu za analizu obrane. Autor je knjige *From Berlin to Baghdad: America's Search for Purpose in the Post-Cold War World* (University Press of Kentucky, 2008.). Svoju drugu knjigu, *Latin America's Cold War*, prilagodio je za doktorsku disertaciju. Disertacija je osvojila Nagradu „John Addison“ za najbolju disertaciju iz humanističkih znanosti i Nagradu „Mary i Arthur Wright“ za najbolju disertaciju nevezanu uz povijest SAD-a ili Europe. Njegova posljednja objavljena knjiga jest *What Good Is Grand Strategy?* (Cornell University Press, 2014.). [<http://fds.duke.edu/db/Sanford/henry.brands> / preuzeto 25. III 2014.]

Teme u ovoj knjizi obrađene su u osam poglavlja te sa zaključkom na kraju. U prvom poglavlju, „Convergent Conflicts“ (str. 9-36), Brands smješta početak Hladnog rata u Latinskoj Americi u kontekstu svjetskih zbivanja, odnosno s početkom dekolonizacije i antikolonijalnim nacionalizmom. Prije prelaska na razdoblje kojim se bavi u knjizi, dao je kratak opis zbivanja i formiranja odnosa u Latinskoj Americi od njene dekolonizacije u prvoj polovici 19. stoljeća do kraja Drugoga svjetskog rata. Hladni rat u Latinskoj Americi se zapravo iskristalizirao tek petnaest godina poslije završetka Drugoga svjetskog rata. Glavni katalizator početka Hladnog rata u Latinskoj Americi bila je Kubanska revolucija 1959. godine. Time je samo produbljen ideološki utjecaj čiji korijeni sežu od borbi nikaragvanskog revolucionara Augusta Sandina iz 1920-ih godina. Brands ističe kako je u 1950-ima zavladała određena liberalizacija vlada u latinoameričkim zemljama, da bi tijekom 1960-ih i 1970-ih demokracija opet pala na *niske grane*. Kao što je već rečeno, Kubanska revolucija u siječnju 1959. i neuspjeh u Zaljevu svinja u travnju 1961. idućih su godina uzrokovali intenzivniju antikomunističku kampanju diljem Latinske Amerike.

Drugo poglavlje, „Intervention and the Limits of Power“ (37-69), počinje opisivanjem događaja koji su potaknuli Hladni rat u Latinskoj Americi. Dok je Kuba, potpomognuta SSSR-om, nastojala aktivirati mase Latinske Amerike u službu revolucije, Sjedinjene Američke Države pokrenule su program nazvan „Savez za napredak“. Cilj administracije Johna Kennedyja bio je da poboljšanjem ekonomskih uvjeta i kvalitete života građana Latinske Amerike odvrti stanovništvo od dizanja revolucija, ali i suzbije djelovanje revolucionarnih snaga uz pomoć tajnih operacija (npr. operacija „Mungos“ na Kubi). Međutim, ni Washington, ni Havana, ni Moskva do kraja desetljeća nisu postigli što su htjeli. „Savez za napredak“ se uglavnom izjalovio, najviše zbog korupcije u latinoameričkim zemljama, a vezivanje Kube za SSSR stvaralo je averziju većine latinoameričkih ljevičara, koji nisu htjeli ići tako daleko. Vrhunac ovog razdoblja bila je Kubanska raketna kriza 1962. godine, nakon koje je revolucionarna vlada na Kubi doduše opstala, ali je ovako radikalan potez SSSR-a i Kube dodatno bio zgrozio latinoameričke umjerenе ljevičare. Značajna ideologija koja se proširila među radikalnom ljevicom sredinom 1960-ih godina bila je *foquismo*, kubanski poticaj za širenje *plamena revolucije* diljem kontinenta. Brands ovdje ističe kako su u tom razdoblju gerile uglavnom same bile zaslužne za svoj neuspjeh, jer su svojim radikalnim ideološkim nastupom zapravo odvratile stanovništvo od podrške, a i same su bile rastrzane ideološkim podjelama, te stoga lak plijen kontrašima. Naravno, ovakvi procesi definitivno nisu bili jednodimenzionalni, ali ta maksima, da su ljevičarski pokreti u Latinskoj

Americi prije svih bili *zaslužni* za svoj pad, protezat će tokom cijele knjige. Za pretpostaviti je da je ovakva Brandsova argumentacija način da djelomično umanju odgovornost SAD-a u nasilnom suzbijanju ovakvih pokreta.

U poglavlju „From Crisis to Crisis“ (70-95) Brands ističe popularizaciju tzv. „Doktrine nacionalne sigurnosti“. Ta je doktrina pružala priliku vojnim krugovima u određenim latinoameričkim zemljama da pod izlikom *zaštite* zemlje od socijalističke revolucije svrgavaju civilne vlade koje nisu djelovale u njihovom interesu ili su im bile ljevičarski nastrojene. Brands još jednom ističe malen utjecaj SAD-a na neka zbivanja u Latinskoj Americi, odnosno da doktrina nije toliko utjecaj SAD-a na lokalna zbivanja, koliko sama želja određenih krugova u Latinskoj Americi da zaštite svoj i položaj onih kojima je to u interesu. S druge strane, među protuvladinim krugovima razvijale su se ideje poput *teologije oslobođenja* ili *teorije ovisnosti*. Četvrto poglavlje, „The Third World War“, (96-128) uglavnom je posvećeno razvoju urbane gerile, posebno u Južnoj Americi (tupamarosi u Urugvaju, montoneri u Argentini) i mandatu predsjednika Salvadora Allendea u Čileu. Brands u ovom poglavlju ponovno ističe kako je za slabljenje urbane gerile uglavnom zaslužna ona sama, te da je za svoj pad prije svega bio zaslužan sam Salvador Allende i to prvenstveno zbog vođenja ekonomske politike socijalističkog predznaka. Brands u petom poglavlju, „The Latin American Diplomatic Challenge“, (129-163) ističe kako je većina latinoameričkih zemalja, iskoristivši pasiviziranje SAD-a nakon povlačenja iz Vijetnama, pojavu detanta na međunarodnoj sceni i kolaps sustava Bretton-Woods, krenula pravcem neovisnije vanjske politike uzevši u obzir i formiranje više centara moći u svijetu od sredine 1970-ih, odnosno začetak multipolarnosti.

U poglavlju „The Revolution in Context“ (164-188) Brands obrađuje razloge izbijanja revolucije u Nikaragvi i prirodu nove ljevičarske vlade Sandinističke fronte nacionalnog oslobođenja, kao uvod u turbulentne 1980-e. Istaknuta je posebnost sandinističkog pokreta, odnosno odbacivanje ideoloških dogmi i prihvatanje svih antisomozističkih snaga. Sam vođa zemlje Anastasio (Tachito) Somoza bio je uzročnikom vlastitog pada, s obzirom na to da je odbijao provesti socijalno-ekonomske reforme i uporno koristio silu u rješavanju problema. Poglavlje „Maelstrom“ (189-222) nastavlja se na temu prethodnog poglavlja prikazujući utjecaj sandinističke revolucije na susjedne zemlje, pa i šire. Posljedica toga bilo je intenziviranje gerilskih borbi u susjednom El Salvadoru i Gvatemali. Dolazak Ronalda Regana na vlast u SAD-u i njegov populistički nastup te financiranje antikomunističkih vlada i grupacija uzrokovali su dodatnu radikalizaciju borbi u Latinskoj Americi. Poglavlje završava s popuštanjem i krajem Hladnog rata, što je bio i kraj mnogih gerilskih borbi, ali i vojnih diktatura u Latinskoj Americi. Stoga slijedeće poglavlje s razlogom nosi naziv „The End of History?“. Sadržaj ovog poglavlja (str. 223-253) u prvom je dijelu posvećen ekonomskom razvoju zemalja Latinske Amerike, da bi Brands na kraju opisao određenu *liberalizaciju* kontinenta, padom nekih vojnih diktatura, prekidom vatre određenih gerilskih pokreta te njihovim sjedanjem za pregovarački stol. Stoga se s razlogom postavlja pitanje je li u Latinskoj Americi nastupio *kraj povijesti* ili trenutno formiranje antiimperijalističke opozicije oko (sada pokojnog) Huga Chaveza, Eve Moralesa i Daniela Ortege pokreće još jedan val otpora dominaciji SAD-a nad Latinskom Amerikom? Kao završnu riječ u „Zaključku“, Brands je sažeo svu problematiku Hladnog rata u Latinskoj Americi te sve glavne događaje i posljedice koje je to razdoblje imalo po zemlje Latinske Amerike.

Hal Brands pristupa proučavanju Hladnog rata s velikom dozom profesionalnosti te je njegov pogled na tijek Hladnog rata u Latinskoj Americi važan doprinos historiografiji i svima koji se bave tim razdobljem i područjem. Glavna maksima koju Brands ističe u knjizi jest ta da su

Sjedinjene Američke Države zapravo imale mnogo manji utjecaj na zbivanja u regiji nego što se to danas misli. Brands navodi da bi određene akcije skoro uvijek nastajale i da bi ih pokrenule i domaće vlasti, da bi SAD zatim to samo pripomogao raznim oblicima pomoći ili logistikom. To je dijelom i točno, budući da se otvaranjem arhiva stječu dodatne informacije i znanja o tim područjima za vrijeme Hladnog rata. Međutim, u nekim dijelovima knjige (str. 78-79 i 259) osjeća se Brandsova namjera da nastoji djelomično osloboditi SAD tereta intervencionizma i ekonomske kontrole koje je ta sila od prve polovice 19. stoljeća primjenjivala u Latinskoj Americi, tretirajući je kao svoje *dvorište* (Monroeova doktrina). Time ujedno nastoji i istaknuti pravednost SAD-a u *misiji širenja demokracije i slobode za dobrobit svih* (str. 270). Međutim, u većini slučajeva na Zapadu, skoro iza svega su ipak stajali ekonomski interesi, dok je ideologija igrala manju ulogu. Zanimljivo je i činjenica da je SAD upravo ekonomskim embargima postizao ono što je želio. Za relativno loše stanje na Kubi nije bila odgovorna samo njena ovisnost o SSSR-u i loše provedeni planovi, nego i nametanje sankcija od strane SAD-a, zatim antikomunističkih vlada, a potom država koje su to nevoljko podržale, samo zato jer bi SAD u suprotnom i njima nametnuo dodatne sankcije. To bi njihove nestabilne ekonomske uvjete dovelo u još nezavidniju poziciju. Ljudi koji su se priključivali gerili više nisu vidjeli mogućnosti za legalno djelovanje u svrhu poboljšanja stanja siromašnog stanovništva, koje zasigurno nije imalo nikakvog udjela u vlasti. Unutarnja politika latinoameričkih država uglavnom je išla na ruku bogatim latifundistima i trgovcima te političkoj i vojnoj eliti (podjela preostala još iz doba španjolsko-portugalske kolonijalne vlasti i pojedinih procesa nakon dekolonizacije tijekom 19. stoljeća). U takvim uvjetima reformistička ljevica imala je jako male izgleda za uspjeh. A tamo gdje je lijeva vlada uspjela doći na vlast preko izbora, kao u Čileu, proces je završio vojnim udarom 1973. i navodnim samoubojstvom predsjednika Salvadora Allendea. Ako su čelnici SAD-a pokušavali demokratizirati određene latinoameričke vlade, to zasigurno nisu bile neke radikalne promjene, nego samo malo bolji nastup vlasti prema nižim socijalnim slojevima, za koji se nije moglo jamčiti da će potrajati.

Brands se u knjizi uglavnom bavio visokom politikom. Doduše, u posljednjim dijelovima knjige malo se više posvetio ekonomiji, ali se ipak osjeća nedostatak *povijesti odozdo*. Važno je za istaknuti da je od 1950-ih godina broj stanovništva u latinoameričkim zemljama u velikom i stalnom rastu, što je samo dodatno povećalo broj pripadnika nižih društvenih slojeva. Srednjo- i južnoamerički *Indiosi* bili su prilično marginalizirani u tim događajima, ali stoji da su sudjelovali u raznim gerilskim pokretima, koji su bili jedan od rijetkih, a u nekim slučajevima i jedini izvor njihove emancipacije. S obzirom na to da Brands u knjizi nijednom nije zašao tako detaljno u određene probleme, veća posveta pojedinim lokalnim specifičnostima i karakteristikama u tom slučaju ipak ne bi bila prikladna za ovu knjigu.

Na kraju valja istaknuti da je Brands u svojoj knjizi iznio samo jednu od užih percepcija Hladnog rata u Latinskoj Americi. On se nije mogao posvetiti svim njegovim problemima i procesima na kontinentu, što bi praktički bio jako opsežan posao za tako široko razdoblje i tako velik broj država. Zato je odabir najreprezentativnijih primjeraka jedan od najboljih načina kojima je autor knjige čitateljima predstavio i istaknuo najvažnije događaje i procese, koji su oblikovali Latinsku Ameriku za vrijeme Hladnog rata.

Goran Korov

Nicholas Evan Sarantakes, *Dropping the Torch: Jimmy Carter, the Olympic Boycott and the Cold War*. New York: Cambridge University Press, 2011, xvi + 340 str.

Nicholas Evan Sarantakes američki je povjesničar i profesor na U.S. Naval War Collegeu u Newportu, Rhode Island. Doktorirao je 1997. na University of South California, a istraživački su mu interesi usmjereni na period Drugoga svjetskog rata i Hladnog rata, te na azijsko-pacifičku regiju. Autor je pet knjiga i niza članaka koje je objavio u različitim akademskim časopisima, vojnim publikacijama i novinama. [<http://www.usnwc.edu/Academics/Faculty/Nicholas-Sarantakes.aspx>, <http://www.usnwc.edu/getattachment/f9786f10-da31-432d-9eea-5f53bb7e9502/bootlegPDF.aspx>, obje poveznice pregledane 27. III. 2014.]

Kronološki gledano, *Dropping the Torch* je četvrta Sarantakesova knjiga, a tematski je posvećena bojkotu Olimpijskih igara u Moskvi 1980. godine, jednom od poteza kojima je administracija američkog predsjednika Jimmyja Cartera odgovorila na sovjetsku intervenciju i postavljanje Kremlju podobne vlade u nesvrstanom Afganistanu. Djelo pruža uvid u atmosferu prijelomnog razdoblja američko-sovjetskih odnosa, fokusirajući se na segment koji je usko povezan s krahom politike miroljubive koegzistencije Moskve i Washingtona.

Dropping the Torch počinje zahvalom („Acknowledgments“, ix–xiii) u kojoj autor ukratko opisuje kako je dobio ideju za pisanje knjige, kako je teklo istraživanje, kojim se izvorima i metodama rekonstrukcije događaja koristio te navodi ljude koji su mu pomogli. Ističe da je njegov cilj bio čitatelju ponuditi široku sliku o bojkotu moskovskih Igara te da je tema potentna za brojna buduća istraživanja.

Nakon popisa kratica („Abbreviations“, xv–xvi), slijedi uvodno poglavlje („Introduction: Miracle on Ice“, 1–14) posvećeno američkom Čudu na ledu sa ZOI 1980. u Lake Placidu, vjerojatno najslavnijoj hokejaškoj utakmici u povijesti, u kojoj je reprezentacija SAD-a, sastavljena isključivo od sveučilištaraca, neočekivano svladala favorizirane Sovjete, te nakon sljedeće pobjede nad Fincima osvojila zlatnu olimpijsku medalju. Uz prikaz puta američke reprezentacije do zlata te objašnjavanje uloga pojedinih važnih aktera u ekipi, opisane su neke zanimljive anegdote s priprema i olimpijskog turnira, a statističkim podacima rasvijetljeno je zašto je ishod utakmice SAD–SSSR okarakteriziran kao „čudo“. Pri kraju poglavlja izneseno je nekonvencionalno viđenje sloma detanta – Sarantakes razlog za kraj politike miroljubive američko-sovjetske koegzistencije vidi upravo u bojkotu moskovskih Igara, a ne, kako se to obično tumači, u sovjetskoj intervenciji u Afganistanu. Ipak, dojam je da usporedba (pre)odlučne reakcije Bijele kuće nakon sovjetske invazije na Afganistan s mlakima nakon sovjetskog gušenja mađarske revolucije 1956. ili Praškog proljeća 1968. i nije najbolje rješenje jer je Afganistan bio nesvrstana, a Mađarska i Čehoslovačka zemlje Varšavskog pakta. Također, izgledno je da bojkota ne bi bilo da SSSR nije prethodno intervenirao u Afganistanu, pa se čini malo pretjeranim (veću) odgovornost za krah detanta pripisati službenom Washingtonu.

Prvo poglavlje („Lord Killanin and the Politics of the Olympics“, 15–31) najprije donosi kratak pregled povijesti i razvoja olimpijskog pokreta, opisujući njegov ustroj i način funkcioniranja, a posebno se usredotočuje na problem odražavanja svjetskih sukoba i političkih kriza na olimpiranju te prikazuje kako se Međunarodni olimpijski odbor (MOO) s tim nosio. Završni je dio posvećen Ircu Michaelu Morrisu, britanskom barunu od Killanina, predsjedniku MOO-a od 1972. do 1980. godine, kojega biografske crtice oslikavaju kao iznimno svestranu osobu. Prenoseći komentare drugih članova MOO-a i povjesničara olimpiranja, Sarantakes pruža ambivalentne pristupe ocjeni uspješnosti Killaninova predsjedanja MOO-om.

Poglavlje „Los Angeles versus Moscow“ (32-45) govori o moskovsko-losanđeleskoj borbi za domaćinstvo OI 1976, koje su održane u Montrealu, te za domaćinstvo OI 1980, koje je ugostila Moskva. Najviše je pažnje posvećeno angažmanu Nixonove administracije u pokušaju da se Igre 1976. održe u SAD-u. Opisani su ključni elementi pri izboru Moskve za domaćina OI 1980, dok je Los Angeles izabran za domaćina OI 1984, pri čemu nije imao protukandidata.

Autor se u sljedećim dvama poglavljima bavi američko-sovjetskim odnosima u vrijeme administracije američkog predsjednika Jimmyja Cartera („Jimmy Carter and U.S.–Soviet Relations“, 46-59) te sovjetskom intervencijom u Afganistanu („The Soviet Invasion of Afghanistan“, 60-74). U prvom od njih najprije je prikazana Carterova karijera prije ulaska u Bijelu kuću, a potom se fokus okreće na odnose njegove administracije sa SSSR-om. Naglašene su uloge državnoga tajnika Cyrusa Vancea i savjetnika za nacionalnu sigurnost Zbigniewa Brzezinskog u kreiranju američke politike prema SSSR-u, te je ocijenjeno da je predsjednik nevjesto pokušavao balansirati i kombinirati njihove suprotstavljene stavove (Vance se zauzimao za popustljiviju, a Brzezinski za čvršću politiku prema Moskvi). U poglavlju o sovjetskoj intervenciji u Afganistanu najprije su opisani njezini uzroci, a potom je detaljno prikazan tijek akcije u kojoj su sovjetski komandosi likvidirali afganistanskog predsjednika Amina, njegove maloljetne sinove, rođake i suradnike. Analiziranjem problema s kojima su se sovjetske trupe suočavale u sukobima sa snagama afganistanskih islamista, plan invazije ocrtan je kao izuzetno nerazrađen i loše pripremljen.

Nakon što je u prvih nekoliko poglavlja dao široku podlogu za razumijevanje situacije iz koje se bojkot moskovskih OI izrodio, s poglavljem „The American Response“ (75-94) Sarantakes prelazi na temu knjige, počevši s događajima iz siječnja 1980. godine. Opisuje postavljanje Carterove administracije prema sovjetskoj intervenciji u Afganistanu, koju je Bijela kuća interpretirala kao važan događaj u međunarodnim odnosima, a ne kao tek jednu od lokalnih kriza. Autor je ocrtao stavove nekih najviših dužnosnika američke administracije po pitanju bojkota, prezentirao na koji su način američki listovi pratili situaciju, kako je inicijativu doživljavao američki narod a kako sportaši i sportski dužnosnici. Dio poglavlja posvećen je i prihvaćanju ideje bojkota u drugim zemljama (Velika Britanija, Australija, Zapadna Njemačka). Carter je 20. I. 1980. službeno najavio bojkot u televizijskoj emisiji *Meet the Press*, ostavivši mogućnost da Sjedinjene Američke Države ipak nastupe u Moskvi ukoliko se Sovjeti u roku od mjesec dana povuku iz Afganistana.

Poglavlje „Easy Victories“ (95-113) prikazuje atmosferu u SAD-u nakon Carterova poziva na bojkot do kraja mjeseca siječnja. Inicijativu Bijele kuće podržali su Kongres i Senat, potporu je dobila i u narodu, a dobro su je prihvatili i mnogi mediji. Dužnosnici američkih sportskih organizacija i većina sportaša zauzeli su suprotnu stranu. Sovjetsko je vodstvo nesporno dočekalo Carterov potez, nakon kojega je počelo kritizirati antiolimpijsku politiku Bijele kuće. No dok je u siječnju razvoj događaja išao na ruku američkoj administraciji, situacija se počela okretati u veljači pri pokušaju internacionalizacije bojkota, o čemu govori poglavlje „Painful Losses“ (114-130). Carterov savjetnik Lloyd Cutler, vodeći čovjek administracije u organiziranju bojkota, nije uspio nagovoriti predsjednika MOO-a Killanina da se Igre otkažu ili odgode. Dobivamo uvid u prepreke s kojima se inicijativa Bijele kuće suočila u Africi, gdje je proslavljeni američki boksač Muhammad Ali pokušao pridobiti tamošnje zemlje da se priklone Carteru. Zapadnoeuropske vlade, s iznimkom francuske, podržale su službeni Washington, no američka je administracija krivo procijenila zapadnoeuropske olimpijske odbore, smatrajući ih ovisnima o državnim vlastima. Nešto više pažnje posvećeno je analizi osjetljive situacije u kojoj se našla Zapadna Njemačka, čiji je kancelar Helmut Schmidt politički podržavao Cartera iako ga osobno

nije simpatizirao, a kasnije je kritizirao njegove poteze. MOO je na zasjedanju uoči početka ZOI u američkom Lake Placidu jednoglasno (među 73 delegata bila su i dvojica Amerikanaca) odlučio da će se ljetne OI održati u Moskvi. Važni Carterovi ljudi nisu dobro odreagirali u pojedinim situacijama (npr. Vance na zasjedanju MOO-a), nerijetko su davali i kontradiktorne izjave, te tako štetili predsjednikovoj inicijativi.

Poglavlje „The White House Games“ (131-152) usredotočeno je na dvije teme – alternativne Igre te raspravu o bojkotu u Velikoj Britaniji. U američkoj je javnosti poslije ZOI i trijumfa američkih hokejaša počela opadati podrška bojkotu, no većina ispitanika u različitim anketama i dalje je podržavala predsjednikovu inicijativu. Carterova se administracija usredotočila na organizaciju alternativnih Igara kojima bi se umanjilo nezadovoljstvo sportaša koji neće nastupiti u Moskvi. Američka je javnost isprva dobro primila ideju, no postojale su brojne organizacijske i administrativne zapreke kako bi ona zaživjela, na što su upozoravali i neki važni Carterovi saveznici. Jedna od ključnih američkih saveznica bila je vlada britanske premijerke Margaret Thatcher, koja je podržala bojkot. Isto je učinio i britanski parlament, dok su suprotnu stranu zauzeli oporbeni laburisti te dužnosnici britanskih sportskih organizacija.

Na sljedećim se stranicama (153-165) nalazi 19 crno-bijelih fotografija s popratnim tekstom, koje prikazuju važne aktere i događaje vezane uz bojkot i uz OI Moskvi.

Deveto poglavlje („Coca-Cola, NBC, and the Defeat of the Iron Lady“, 166-179) najprije obrađuje ekonomski aspekt inicijative Bijele kuće te ukratko prikazuje s kakvim su se financijskim i zakonskim problemima susrele američke korporacije (npr. *Coca-Cola*, *Levis* i TV-kuća NBC) koje su imale ugovore s MOO-om i moskovskim Organizacijskim odborom. Carter je u Bijeloj kući primio američke sportaše koji su se trebali natjecati u Moskvi te im najavio da neće moći nastupiti na Igrama. Teške udarce ambicijama američke administracije nanijeli su britanski, francuski, talijanski i španjolski OO koji su odlučili poslati ekipe na OI. Autor smatra da su upravo zapadnoeuropski OO-i odredili sudbinu bojkota.

U sljedećem poglavlju („The Vote in Colorado“, 180-195) detaljno je prikazana atmosfera uoči i tijekom ključne sjednice USOC-a (United States Olympic Committee) na kojoj su njegovi članovi popustili pritiscima Bijele kuće te su s 1604:797 glasova odlučili da se američki olimpijci neće natjecati u Moskvi.

S obzirom da je većina nacionalnih OO-a čekala službenu odluku USOC-a, tek nakon nje skupina zemalja koje će propustiti OI počela je rasti, o čemu govori poglavlje „Civil Wars“ (196-213), koje obuhvaća period do 24. svibnja, konačnog roka za prijavu nastupa. Iako se Zapadna Njemačka, zemlja označena kao ključno bojište, priključila bojkotu, nadanja američke administracije da će ju slijediti druge zapadnoeuropske zemlje pokazala su se neutemeljenima, a izuzetno jakom pritisku državnih vlasti uspjeli su se oduprijeti australski i novozelandski OO-i. S druge strane, Carterova je inicijativa na puno bolji odaziv naišla izvan Europe, a bojkotu su se, između ostalih, priključili Kanadani, Argentinci, Urugvajci, Japanci i Kinezi.

Dvanaesto poglavlje („Carter versus Killanin“, 214-225) posvećeno je raspravi Izvršnog odbora MOO-a o eventualnom kažnjavanju USOC-a te Killaninovim sastancima s Brežnjevim i Carterom. Iako je USOC izglasavanjem bojkota prekršio Olimpijsku povelju i vlastiti statut, MOO nije pribjegao sankcijama, znajući da bi se takvo postupanje negativno odrazilo na OI 1984. u Los Angelesu i budućnost olimpizma uopće. Sastanci predsjednika MOO-a s čelnicima supersila nisu dali nikakvih konkretnijih rezultata što se tiče (bojkota) moskovskih Igara.

Autor na početku poglavlja „Moscow: The Olympics Are the Olympics“ (226-243) ocjenjuje da je bojkot nedvojbeno naštetio kvaliteti natjecanja u sovjetskoj prijestolnici, no ističe da

su OI 1980. unatoč tome bile vrhunska sportska priredba, dostojna olimpijskog renomea. Prezentirane su i tuđe ocjene uspješnosti bojkota: Bijela kuća te dio američkih i europskih medija smatrali su da je Carterova inicijativa polučila uspjeh, dok su Kremlj, dio medija i mnogi sportaši smatrali suprotno. U svakom slučaju, detant je bio mrtav, a upravo mu je bojkot, tvrdi Sarantakes, zadao posljednji udarac. Čitatelju je pružen i kratak pregled najvažnijih sportskih ostvarenja na moskovskim Igrama, kojima su dominirali natjecatelji i natjecateljice iz SSSR-a i DDR-a. Ipak, autor propušta spomenuti da je sovjetsko-istočnonjemačka žetva medalja dobrim dijelom i posljedica masovne i od državnih vlasti sponzorirane uporabe dopinga u tim dvjema zemljama.

Sovjeti su na američki bojkot „svojih“ Igara uzvratili protuboikotom OI 1984. u Los Angelesu, o kojima govori poglavlje „Los Angeles: The Olympics Are the Olympics“ (244-260). Na čelnim pozicijama obiju supersila i MOO-a bili su novi ljudi (Reagan u SAD-u, Černjenko u SSSR-u, Samaranch u MOO-u), no breme događaja iz 1980. bilo je preteško. Iako su članovi sovjetskog OO-a bili pobornici nastupa na OI, očekivanu odluku o sovjetskom bojkotu donio je Kremlj, a priključile su mu se satelitske komunističke zemlje. Kao službeni razlozi odluke navedeni su američko kršenje Olimpijske povelje te strah za sigurnost sovjetskih olimpijaca, no u biti se radilo o odmazdi za bojkot moskovskih Igara. Bez konkurencije sovjetskih i istočnonjemačkih, američki su olimpijci ostvarili najbolje rezultate, a Igre su usprkos bojkotu okupile sportaše iz rekordne 142 zemlje. Sarantakes spominje da su Rumunjska i Jugoslavija bile jedine komunističke zemlje koje su se usprotivile sovjetskom bojkotu te sudjelovale na losanđeleskim Igrama, no propušta navesti važnu razliku u njihovim političkim položajima – Rumunjska je bila zemlja Varšavskog pakta, a Jugoslavija nesvrstana. Ponuđen je kratak pregled sportskih postignuća koja su se autoru učinila važnijima, a istaknuta je i snažna komercijalizacija Igara, koja je poslužila kao model budućim domaćinima. Naposljetku, i sovjetski je bojkot okarakteriziran kao promašaj.

Sarantakes u zaključku („Conclusion“, 261-266) ističe da je inicijativa Bijele kuće doživjela poraz zbog nekompetencije dužnosnika Carterove administracije koja se očitovala u njihovu nepoznavanju načela i načina funkcioniranja MOO-a i drugih sportskih saveza i organizacija, što je pak nerijetko rezultiralo strateški lošim odlukama. No upravo zahvaljujući tome, kao i zahvaljujući mudrim potezima lorda Killanina, olimpijski je pokret uspio preživjeti. Autor propitkuje ispravnost odluke USOC-a, naglašava da je Carterova reakcija na sovjetsku intervenciju u Afganistanu bila pretjerana a nije rezultirala pozitivnim pomakom u američko-sovjetskim odnosima, štoviše, pridonijela je slomu detanta.

U epilogu („Epilogue“, 267-276) su opisane sudbine i životi dvadeset i troje istaknutih protagonista (npr. Cartera, Killanina, Schmidta) Sarantakesove knjige nakon završetka moskovskih OI. Slijedi popis bilješki („Notes“, 277-320), bibliografija („Bibliography“, 321-331) te kazalo („Index“, 333-340) u kojemu su uočeni neki propusti (npr. nenavođenje boksača Antona Josipovića i Kevina Barryja koji su spomenuti na str. 257).

Iako bi je zbog relativno uske teme kojom se bavi bilo pretenciozno označiti neizbježnom literaturom i iako neke Sarantakesove ocjene valja uzeti s dozom opreza, nedvojbeno je da ova knjiga kao prva opsežn(ij)a studija o političkoj i diplomatskoj dimenziji bojkota moskovskih OI predstavlja važan izvor i kvalitetan doprinos povijestima Hladnoga rata, detanta i olimpizma. S obzirom da se, kako je autor spomenuo, radi o temi koja je u nekim aspektima ostala neistražena, *Dropping the Torch* bi mogla dati impuls mnogim nacionalnim historiografijama da pokušaju rasvijetliti političke okolnosti u kojima su pojedine zemlje prihvaćale ili odbacivale bojkot. U idućim (proširenim?) izdanjima knjige svakako bi valjalo ukloniti relativno brojne slovne pogreške pri pisanju imena (npr. Eurzione, Culter, Brzesinski, Killanin, Fallow, Gains).

Kako Sarantakesovo djelo zasada nije dostupno na policama hrvatskih knjižara i knjižnica, na kraju ovog osvrta preostaje nam izraziti nadu da će se to uskoro promijeniti, kao i da će knjiga jednom doživjeti i svoje hrvatsko izdanje.

Ivan Bačmaga

***Sunčana strana Jugoslavije. Povijest turizma u socijalizmu*, Hannes Grandits, Karin Taylor (ur.), Zagreb, Srednja Europa, 2013., 410. str.**

Izvornik ovoga zbornika na engleskom jeziku priređen je 2010. godine u izdanju Srednjoeuropskog sveučilišta u Budimpešti (CEU Press) kao rezultat projekta *Tourism and Leisure Cultures in Socialist Yugoslavia* i izlaganja na znanstvenom skupu u Grazu 2007. godine, a hrvatski je prijevod izašao krajem 2013. godine. Problematika turizma u hrvatskoj je historiografiji relativno slabo zastupljena tema: u prvom desetljeću 2000-ih Igor Duda objavio je niz članaka u domaćim i stranim časopisima, a tih se tema dotakao i kroz prizmu proučavanja povijesti slobodnog vremena i stvaranja potrošačkog društva u odabranim poglavljima knjiga koje je do sada objavio. U tom je smislu ova publikacija izvanredno značajan prilog proučavanju povijesti turizma i svih njegovih sastavnica na post-jugoslavenskom prostoru. Za buduća istraživanja na ovu temu bit će korisna informacija da relativno prazan prostor u domaćoj historiografiji popunjava zadovoljavajući broj knjiga i članaka iz drugih humanističkih znanosti i disciplina, posebice ekonomike turizma i turističke i socijalne geografije, čiji rezultati mogu biti od iznimne koristi.

Zbornik započinje „Predgovorom hrvatskom izdanju“ (5-6) i „Zahvalama“ (7). Važnost zbornika vidi se i u činjenici da je „Predgovor: neki konteksti za povijest jugoslavenskog turizma“ (9-21) napisao John K. Walton, „vodeći povjesničar dokolice i donedavni urednik časopisa *Journal of Tourism History*“. Ovaj se tekst nipošto ne može tretirati kao puki uvod u štivo, već kao zaseban rad koji nudi nove poglede na kontekstualizaciju problematike povijesti turizma na prostoru socijalističke Jugoslavije.

Prvi članak „Turizam i stvaranje socijalističke Jugoslavije“ (23-51) djelo je uredničkog dvojca Karin Taylor i Hannesa Granditsa. Shvaćeno kao uvod u problematiku kojom se bavi 12 članaka ove publikacije, autori su se potrudili dati svojevrsni okvir, metodološki i kronološki, postaviti problematiku unutar već postojeće svjetske i (oskudne) domaće literature te postaviti istraživačka pitanja na koja u ovome zborniku nisu nužno dati cjeloviti odgovori, ali kojima bi u nekim budućim studijama trebalo ozbiljno pristupiti.

Sljedeći članak pod naslovom „Od radnika do turista. Prava, želje i stvarnost socijalnoga turizma u jugoslavenskom socijalizmu“ (55-87) djelo je Igora Dude. Autor prati razvitak socijalnog turizma od 1950-ih do 1970-ih te pritom otvara niz pitanja: zbog čega je plaćeni godišnji odmor u razdoblju socijalizma bio predmetom stalnih javno-političkih polemika, zbog čega država preuzima organizaciju godišnjih odmora te „zašto je uveden sustav socijalnog turizma i kakva je važnost pretvaranja radnika u turiste“. Autor je također pažnju u radu posvetio „arhitekturi“ izgradnje radničkih odmarališta, „educiranju“ prvih domaćih turista od strane vladajućih političkih struktura te naposljetku o samom životu jugoslavenskih turista u navedenim objektima te njihovim svakodnevnim problemima.

Rory Yeomans se predstavio radom „Od drugova do potrošača. Odmor, slobodno vrijeme i ideologija u komunističkoj Jugoslaviji“ (89-123), u kojem dominira problematika ideologiziranosti jugoslavenskog turizma tijekom 1950-ih i 1960-ih. Autor pitanje ekonomskog značaja

turizma za razvitak poslijeratnog društva stavlja u drugi plan te polazi od činjenice kako je on prvenstveno „pridonio napretku (...), omogućivši ljudima da upoznaju regiju, osnažujući bratstvo i jedinstvo i razvoj jugoslavenskog socijalističkog domoljublja i koristeći obnovi zdravstva i širenju kulturnih horizonata“. Dominira teza kako su slobodno vrijeme i putovanja trebali ponovo povezati, zbližiti i pomiriti različite etničke skupine s obzirom na podjele i sukobe tijekom Drugog svjetskog rata, što se u tekstu predstavlja kroz paradigmu tzv. karavana bratstva i jedinstva, odnosno posjeta beogradskih radnika zagrebačkima i obratno. U konačnici, ovaj članak ostavlja dojam dosta „nespretno“ sastavljenog štiva: unutar sebe relativno nehomogenog, nepovezanog i „grubog“, s često predugim nepotrebnim prepričavanjem pojedinih dokumenata (i drugih izvora) te nedovoljno jasno izraženim istraživačkim pitanjima.

Sljedeći članak pod naslovom „Jugoslavenski put do međunarodnog turizma. Otvaranje, decentralizacija i propaganda u prvoj polovici 1950-ih“ (125-154) autora Igora Tchoukarinea obrađuje aspekt razvoja inozemnog turizma u razdoblju neposredno nakon izbacivanja Jugoslavije iz Informbiroa pa sve do sredine 1950-ih. Autor u prvome dijelu rada apostrofira kako jugoslavenska vlast u svjetlu razlaza sa SSSR-om nije bila sigurna u kojem bi smjeru trebalo razvijati spomenutu gospodarsku djelatnost: zapadno-europskih je gostiju bilo malo, a istočno-europski, od kojih su prednjačili Čehoslovaci, nakon 1948. godine dobivaju zabranu putovanja na Jadran. Zbog novonastale političke situacije domaći su stratezi kroz 1949. godinu prema „zapadnjacima“ usmjerili propagandnu poruku „Dođite i vidite istinu“, koja prema autoru nije ostala bez odjeka a koja zorno pokazuje zainteresiranost za razvitak inozemnog turizma (i) u političke svrhe.

Članak Nevene Škrbić Alempijević i Petre Kelemen „Titovom rodnom selu u pohode. Konstrukcija Kumrovca kao političko-turističkog odredišta“ (157-186) jedan je od tri priloga koji tematikom pomalo „odskake“ od većine tekstova jer ne obrađuje prostor jadranske obale, koja je sinonim jugoslavenskoga i hrvatskoga turizma. U fokusu ovoga rada je rodno mjesto predsjednika SFRJ Josipa Broza Tita pa su autorice postavile izvrsno sročeno istraživačko pitanje: „(...) kako je selo koje je početkom 20. stoljeća imalo 30 kuća s 250 stanovnika, smješteno u 'zabitoj prikraku Hrvatskog zagorja, satima hoda udaljeno od negdašnjeg kotarskog središta u Klanjcu', a još udaljenije od utabanih turističkih ruta, zauzelo tako istaknut položaj na karti jugoslavenskih turističkih odredišta?“ Osvrnule su se na niz aspekata kumrovečke turističke priče: izvršile rekonstrukciju „izgradnje“ memorijalnog centra, prikazale medijsku sliku sela i popratnih političkih sadržaja, analizirale knjige utisaka te na kraju odgovorile na pitanje jesu li posjetitelji ovoga mjesta bili turisti ili istomišljenici (vlasti i samog Tita). Ovaj izvrsno koncipiran rad djelo je primarno iz kuta antropologije turizma u kojemu je izvršena analiza „arhitekture“ podizanja centra memorijalnog karaktera u svrhu razvitka „političkog“ turizma.

Sljedeći rad s naslovom „Moja vikendica. Kuće za odmor kao idila i kao investicija“ (187-223) napisala je Karin Taylor. Članak analizira fenomen kuća za odmor čija je gradnja u razdoblju od 1960-ih do 1980-ih bila rasprostranjena diljem jadranske obale te po unutrašnjosti socijalističke Jugoslavije, a dilema s kojom autorica biva suočena jest može li se o njima razgovarati pod temom turizma ili isključivo u širem kontekstu povijesti okolice. Nadalje dotiče pitanje uzroka masovne izgradnje objekata koji se očituju prvenstveno u „odbojnosti prema provođenju slobodnog vremena s radnim kolegama i radnicima na način predviđen programom socijalnog turizma“, ali i mnoge druge aspekte i dvojbe vezane uz problematiku: zašto vikendica i kojim je društvenim slojevima dostupna? Planirana veličina objekta u sukobu sa službeno propisanim gabaritima i konačnom izvedbom. Graditi uz jadransku obalu ili po unutrašnjosti bliže mjestu

stalnoga boravka? Biti „sam svoj majstor“ ili unajmiti profesionalnu radnu snagu? Rad je efektivno zaključen promišljanjem kako je „(...) vikendica bila više od statusnog simbola, ona je postala način života – ili još preciznije, simbol mnogih načina za učvršćivanje svojega ‘ja’ i iskušavanje užitka, dokolice i društvenosti u društvu koje se industrijaliziralo“.

Sljedeći rad pod naslovom „Magistrala žudnje. Prekogranični šoping u bivšoj Jugoslaviji (od 1960-ih do 1980-ih) (225-249) dolazi iz pera Maje Mikule. Cilj je ovoga članka, jasno izražen u uvodu, odrediti mjesto masovnih odlazaka preko granice sa svrhom kupnje u kolektivnoj memoriji stanovnika socijalističke Jugoslavije te ustvrditi na koji način takva iskustva uklopiti u širu društvenu sliku. Autorica polemizira s dosezima objavljene literature te postavlja pitanje može li se prekogranične odlaske u primjerice Trst okarakterizirati kao šoping-turizam ili ne. „Zavirivši“ u torbe protagonista – jugoslavenskih kupaca, izvršena je analiza osnovne motivacije za putovanjem u (najčešće zapadno) inozemstvo krajnjih konzumenata ove priče (Trst kao „modna meka“ itd.). Rad je zaključen (diskutabilnom) konstatacijom kako „(...) se pad popularnosti prekograničnog šopinga odvijao paralelno sa slabljenjem legitimnosti Jugoslavije tijekom 1980-ih, pa se može iznijeti hipoteza da je iskustvo zapadnjačkog potrošačkog duha pridonijelo konačnoj delegitimizaciji te socijalističke države“.

Rad „Pecanje turista. Turizam i kućna radinost u Biogradu na moru“ (253-287) još je jedan prilog Karin Taylor. U prvom dijelu članka ona oslikava razvojne crte ponude Biograda krenuvši od međuratnoga perioda, u nastavku obrađuje probleme nastale nacionalizacijom privatne imovine nakon Drugoga svjetskog rata te naposljetku dotiče problematiku ekspanzije inozemnog turizma sredinom 1960-ih. Teme kojima se autorica u radu još pozabavila su: pretvaranje privatnih kuća u prostor za najam soba, gradnja novih pansionskih kapaciteta, širenje ugostiteljske i trgovačke ponude, pretvaranje kapaciteta socijalnog turizma u komercijalni, ekonomska isplativost vođenja malih obiteljskih gospodarstava za iznajmljivanje smještajnih kapaciteta i drugo.

Članak Dragana Popovića obrađuje „Omladinske radne akcije kao ideološki (udarnički) turizam“ (289-312). Autor propituje ideološki aspekt radnih akcija koje su imale „jednu od ključnih uloga u razvoju jugoslovenske komunističke doktrine“. Problematiku promatra kroz realizaciju pojedinih većih projekata nastalih u razdoblju od 1942. do 1990. godine: gradnju pruga Brčko–Banovići i Šamac–Sarajevo, Novog Beograda te autoceste „Bratstva i jedinstva“, konstatirajući pritom kako su prvotne radne akcije sprovedene kroz formu teškog fizičkog rada, što se u kasnijim desetljećima gotovo iz korijena promijenilo. Iako nisu izgubile ideološki karakter (u potpunosti), tijekom 1970-ih i posebno 1980-ih poprimaju „pozitivnija“ obilježja, što se očituje kroz zajednička druženja sudionika, razvitak kulture putovanja te svega onoga što se može podvesti pod formu mladenačkog entuzijazma.

Igor Duda je autor još jednoga članka pod naslovom „Kamo na vikend? Slobodno vrijeme sretnih potrošača, odmornih radnika i dobrih građana“ (313-342), u kojem se prati niz procesa: uvođenje prava radnika na slobodan vikend i plaćeni godišnji odmor u razdoblju prvih godina FNRJ, nakon čega slijede brojni statistički podaci o broju „stvarno“ iskorištenih odmora, njihovoj duljini, vrsti smještaja (rodbina, odmaralište, kamp, hotel), dobi i stručnoj spremi korisnika. S razdobljem procvata domaćega turizma poticali su se mnogi pozitivni trendovi – navika domaćih gostiju da odlaze na odmor izvan mjesta stanovanja te ubrzavanje obnove infrastrukture, što je, prema autoru, određivalo i mijenjalo život stanovništva u priobalju.

Rad Kate Meehan Pedrotty „Jugoslavensko jedinstvo i olimpijska ideologija na Zimskim olimpijskim igrama u Sarajevu 1984. godine“ (343-369) u ovaj tematski sklop uvodi problematiku sportskog turizma. Autorica progovara o percepciji jugoslavenske „olimpijske“ politike

u inozemstvu, otvaranju vrlo „skliskog“ terena u domaćoj javnosti oko pitanja financiranja manifestacije zbog čega dolazi do razilaženja među gotovo svim republikama. Pronalazi i poveznice s izvornim ideološkim aspektima socijalističke Jugoslavije kroz razmišljanja vodećih osoba organizacijskog odbora igara, koji „olimpizam“ proglašavaju filozofijom „čiji su humani ideali istovjetni s mirovnom politikom Titove nesvrstane Jugoslavije“.

„Zaključni“ prilog Patricka Hydera Pattersona „Jugoslavija kakva je nekad bila. Što su turizam i dokolica značili u povijesti socijalističke federacije“ (373–408) dotiče širi spektar pitanja: što je turizam značio za Jugoslaviju i njezine stanovnike? Kakvo mjesto ona i njezin turizam zauzimaju među državama istočnog bloka sa socijalističkim uređenjem? Što su polučili učinci pretvaranja „nekadašnje uspavane i siromašne zabiti diljem obale, kao što su Poreč u Istri te Budva i Ulcinj u Crnoj Gori, (...) u živahna središta gostoljubivosti i privredne aktivnosti“? Ovaj odlično koncipiran rad daje pregled čimbenika vezanih uz mehanizme funkcioniranja turizma u sustavu jugoslavenske industrije te svih važnijih sastavnica koje taj proces nosi sa sobom. Jedna lucidna misao posebno odskaka od ostatka teksta, u kojoj se kaže kako je „jasno da bi Jugoslavija bez procvata turizma koji se dogodio 1960-ih i 1970-ih doista bila prilično drugačije mjesto, a komunističko bi vodstvo imalo ograničenije izgled“. Nakon ovoga članka nalaze se „Bilješke o autoricama/autorima“ (409–410).

Turizam je iz perspektive druge polovice 20. stoljeća još uvijek relativno „nov“ društveno-gospodarski fenomen čiji korijeni sežu u 19. stoljeće, a koji tek nakon Drugog svjetskog rata, što je u kronološkim okvirima ovoga zbornika, dobiva na masovnosti i postiže značaj okosnice gospodarstava u mnogim europskim i svjetskim državama. Preslikavajući trendove u svijetu po sličnim je principima razvijan na prostoru istočne jadranske obale gdje se financijske, kulturne i socijalne blagodati u većoj mjeri počinju osjećati tek u drugoj polovici 20. stoljeća, kada on u mnogim priobalnim mjestima postaje temelj gospodarstva – osobito od 1960-ih godina na dalje. Ovaj zbornik u tom smislu „napušta linearan put bilježenja gospodarske povijesti turizma u Jugoslaviji nastojeći istražiti njegovu ulogu između ideologije i prakse i, drugo, učvrstiti povijesni pristup jugoslavenskom socijalizmu u suvremenim znanstvenim diskursima i narativima o Europi u 20. stoljeću“.

Sumirajući sve rečeno, publikacija koja je pred nama predstavlja nezaobilazno štivo za znatiželjnike i proučavatelje kako povijesti turizma na post-jugoslavenskom prostoru tako i opće problematike izučavanja procesa i struktura socijalističke Hrvatske i Jugoslavije. Obiluje iznimno korisnim obavijestima koje su vrlo precizno uklopljene u širu sliku, dok istraživačima primarno 1950-ih i 1960-ih godina nudi putokaz za daljnja istraživanja.

Ivan Žagar

Znanstveni skupovi

Međunarodna konferencija „Ethno-political Conflicts Between the Adriatic and the Aegean in the 1940s: The Long-Term Impact on Diplomacy and Cultures of Memory [Etno-politički sukobi između Jadrana i Egejskog mora u 1940-ima: dugoročni učinak na diplomaciju i kulturu pamćenja]“, Beč, 3-4. srpnja 2014.

„Istraživačka platforma Bečki istočnoeuropski forum [Forschungsplattform Wiener Osteuropaforum]“ u suradnji s Institutom za suvremenu povijest te Institutom za bizantinistiku i neogrecistiku na Sveučilištu u Beču održala je 3. i 4. srpnja 2014. međunarodnu znanstvenu konferenciju o etno-političkim sukobima između Jadrana i Egejskog mora u 1940-ima te njihovom dugoročnom učinku na diplomaciju i kulturu pamćenja. Prostor između Jadrana i Egejskog mora obuhvaća područja oko kojih su se vodili sporovi između slavenskih naroda s jedne i neslavenskih naroda s druge strane: Dalmaciju, Istru, Korušku i Makedoniju. Tijekom Drugog svjetskog rata sudionici tadašnjih etničkih i teritorijalnih sukoba poslužili su se novom retorikom o svjetskoj borbi između liberalnog kapitalizma, fašizma, nacizma i sovjetskog komunizma. Cilj konferencije bio je analizirati etno-političke i regionalne dimenzije Drugog svjetskog rata i Hladnog rata u navedenim graničnim pokrajinama iz komparativne, transnacionalne i interdisciplinarne perspektive. Istraživački interes organizatora bio je proučiti kako je „ideja panslavizma instrumentalizirana za iredentističke svrhe od strane jugoslavenskih komunista“, te kako je „ideja panslavenske prijetnje služila kao sredstvo u antikomunističkoj mobilizaciji grčkih nacionalista, talijanskih fašista i njemačkih nacionalista“.

Konferenciju je otvorio Oliver Schmitt, glasnogovornik Bečkog istočnoeuropskog foruma i profesor na Institutu za istočnoeuropsku povijest Sveučilišta u Beču. Objasnio je proces odabira sudionika konferencije između prijavljenih kandidata. Od 19 izlagača, 14 su bili doktori znanosti, a pet doktorandi. Ewald Kislinger, šef Odsjeka za bizantinistiku i neogrecistiku Sveučilišta u Beču, iznio je pregled historiografskih problema koje bi konferencija trebala razjasniti. Adamantios Skordos s Odsjeka za bizantinistiku i grecistiku Sveučilišta u Beču predstavio je suradnike na organizaciji konferencije (Florentine Kastner, Nathalie Soursos i Hansfrieder Vogel). U svom predavanju Skordos je predstavio evoluciju slike o slavenstvu kao neprijateljskom konceptu u grčkim, njemačkim i talijanskim krugovima, koja se razvijala iz slike ruskog panslavizma 19. st. u sliku sovjetskog slavokomunizma 1940-ih. Objašnjavajući ciljeve konferencije, naveo je da su prostori austrijske Koruške, grčke Makedonije i Julijske krajine (pod kojom je podrazumijevao Istru i Dalmaciju) bili predmet pokušaja teritorijalnog proširenja Titove Jugoslavije. Neslavenski narodi na tim prostorima dijelili su zajednički povijesni narativ o komunističkoj opasnosti, te su svoj antikomunizam vezali na već ranije prisutnu slavofobiju. Postojale su i razlike u naglasku lokalnih slavofobija. Tako su njemački nacionalisti bili opsjednuti ruskim panslavizmom kao najvećom zaprekom i prijetnjom svojim interesima. Talijanski nacionalisti nisu bili antiruski raspoloženi poput njemačkih, jer se njihov antislavizam razvio u suprotstavljanju Hrvatima i Slovencima u borbi za Julijsku krajinu, a strepio je od južnoslavenskog ujedinjenja. Grčki antislavizam trpio je od posebnog paradoksa: rusofilije većine Grka i istodobnog poimanja bugarskoga nacionalnog programa kao odjeka ruskih imperijalističkih planova. Prešavši na razdoblje 1940-ih godina, Skordos je naveo da je obnovu tih ideja promicao komunistički blok. Demonizacija

slavokomunizma postala je bitnom komponentom njemačkog nacizma, talijanskog fašizma i grčkog nacionalizma. Različiti jezici imali su različito nazivlje: njemački je govorio o boljševičkom slavenstvu, a grčki i talijanski o slavokomunizmu.

Kerstin Jobst iz Beča predsjedala je prvom sesijom pod naslovom „Komunizam, panslavizam, iredentizam“. Jan Claas Behrends iz Potsdama održao je predavanje o sovjetskoj mobilizaciji i propagandi u razdoblju 1941.-1949. i pojavi ideje slavenstva od 1939. godine u Staljinovoj retorici u kontekstu ruske političke misli. Osvrnuo se na aktualnu situaciju u Ukrajini te na politiku Vladimira Putina. Stefan Troebst iz Leipziga održao je predavanje o labuđem pjevu sveslavenskog bratstva i jedinstva na Slavenskom kongresu u Beogradu 1946. Održavanje tog kongresa potaknuo je Sveslavenski odbor osnovan u Moskvi 1941. godine. Na lobiranje Milovana Đilasa, održan je u Beogradu, a ne u poraženoj Sofiji kako je prvobitno bilo planirano. Kongres je bio obilježen sovjetskim militarizmom, a govorili su srpski patrijarh Gavriilo Dožić, hrvatski svećenik msgr. Svetozar Rittig i ruski metropolit Nikolaj od Krutica. Poslije rezolucije Informbiroa (IB), SSSR se od panslavenske retorike okrenuo proleterskom internacionalizmu, a Jugoslavija nesvrstanosti. Boris Stamenić iz Berlina održao je predavanje o granici kao sredstvu političke mobilizacije u Jugoslaviji 1945.-1947. s osvrtnom i na razdoblje koruščkog referenduma 1920. godine.

Maria Stassinopoulou iz Beča predsjedala je drugom sesijom pod naslovom „Makedonija“, te na početku najavila da će izlagači predavati duže od propisanih 20 minuta. Grčki izlagači su anglicizirali svoja imena, tako da je Vasilis postao Basil, a Jorgos George. Prvi je izlagao Basil Gounaris iz Soluna. U pregledu razvoja antislavizma i antikomunizma u grčkoj Makedoniji od 19. stoljeća do kraja Grčkoga građanskog rata 1949., Gounaris je naveo da je sukob Grka s Bugarima potaknuo odmak od zajedničke pravoslavne prošlosti koja je rezultirala dominacijom rusofila među Grcima. Ujedno je omogućio konvergenciju grčkog identiteta prema idealu tadašnjih zapadnih nacionalnih država, koje su bile neprijateljski raspoložene prema slavenstvu. Istaknuo je ulogu socijalne komponente u odlučivanju za moderne nacionalne identitete u prednacionalnom društvu, kakvo je postojalo u osmanskoj Makedoniji. Po priključenju tih krajeva Grčkoj, veterani borbe za Makedoniju uključeni su u klijentelističke mreže. Korisnost tih mreža potvrdila se i u građanskom ratu, a održale su se do danas, što objašnjava slabost javnih institucija. Teon Djingo iz Skoplja prikazao je sudbinu 28.000 djece evakuirane iz Egejske Makedonije tijekom Grčkoga građanskog rata u zemlje komunističkog bloka. Evakuirani pod izgovorom da ih se želi spasiti od grčkih rojalističkih vlasti koje bi ih odvele u odgojne ustanove završili su u takvim ustanovama u komunističkim zemljama. Većina djece bili su etnički Makedonci, a nekih 4000 etnički Grci. Predstavio je rezultate projekta bilježenja usmene povijesti provedenog među ljudima koji su evakuirani kao djeca. Većina djece i danas vjeruje u narativ koji im je prenesen u odgojnim domovima. U raspravi nakon izlaganja, Adamantios Skordos je primijetio da postoji problem s terminologijom, jer da se u pisanom članku neće moći rabiti naziv „Makedonci“ za djecu mlađu od pet godina već „djeca slavofonih roditelja“. George Kalpadakis iz Atene održao je predavanje o odnosima Grčke i Jugoslavije kroz prizmu makedonskog pitanja. Analizirao je ulogu saveznih vlasti u Beogradu i republičkih vlasti u Skoplju u kreiranju jugoslavenske politike prema Grčkoj, kao i raspoloženje grčke javnosti prema makedonskom pitanju i Jugoslaviji. U raspravi nakon izlaganja dotaknuto je pitanje kvalitete tadašnje grčke diplomacije s obzirom na zaključke koji se nalaze u izvješćima pohranjenima u Ateni.

Philipp Ther iz Beča predsjedao je trećom sesijom pod naslovom „Julijska krajina“. Petar Bagarić (autor ovih redaka) održao je predavanje o politici Hrvatske prema Puli i Zadru u raz-

doblju 1945.-1947. Izložio je koji su čimbenici utjecali na različit pristup hrvatskih vlasti tim gradovima. Naime, Pula je bila dio Zone A kojom je upravljala anglo-američka Saveznička vojna uprava. Njezina sudbina je na mirovnoj konferenciji dugo ostajala neizvjesna, a grad je u promatranom razdoblju zadržao talijansku većinu stanovništva, čemu se prilagodila i propagandna aktivnost. Nasuprot Puli, u Zadru je zatečena hrvatska većina stanovništva i od početka je bilo jasno da će grad pripasti Hrvatskoj. Budući da je grad bio pod hrvatskom upravom, to je omogućilo uspostavu institucija, poput profesionalnog hrvatskoga narodnog kazališta i mnogo veći stupanj integracije Zadra s Hrvatskom i prije formalne integracije toga grada u NR Hrvatsku u jesen 1947. U raspravi su objašnjena pitanja sastava Talijanskog bataljuna 43. istarske divizije te ubojstvo britanskog časnika Roberta de Wintona koje je počinila Maria Pasquinelli, kao i uloga kulture u razdobljima sukoba. Karlo Ruzicic-Kessler iz Beča izložio je tršćansko pitanje kao međunacionalni i transnacionalni sukob u razdoblju 1945.-1954. Naveo je da je 1946. Staljin odustao od bezuvjetne potpore Jugoslaviji prihvativši Togliattijev plan za Trst. Objasnio je kako je preustrojem KP Julijske krajine u KP Slobodnog Teritorija Trsta (STT) nadzor nad lokalnom komunističkom partijom prešao iz ruku KPJ u ruke Talijanske KP. Poslije Rezolucije IB, provedene su čistke u obje zone STT kako bi se dijelovi KP STT doveli pod čvrstu kontrolu Talijanske KP u Zoni A, te KPJ u Zoni B STT. Nakon Londonskog sporazuma u listopadu 1954. koji je doveo do podjele STT, u siječnju 1955. iz Rima je u Trst stigao nalog lokalnoj Partiji da obustavi antijugoslavensku propagandu. Saša Mišić iz Beograda održao je predavanje o nacionalnim manjinama u odnosima Italije i Jugoslavije 1954.-1975. Pokazao je da je zaštita Slovenaca znatno varirala ovisno jesu li se nalazili u provinciji Trst, Gorizia ili Udine. S prestankom mogućnosti optiranja za talijansko državljanstvo iz nekadašnje Zone B STT, u siječnju 1956., na tom prostoru ostalo je samo 8000 Talijana. U jugoslavenskoj arhitekturi vlasti, slovenske republičke vlasti bile su glavne zagovornice prava slovenske manjine i u tom su smjeru pritiskale savezne vlasti da nešto poduzmu. No i centar je imao svoje interese, tako da su i slovenski zahtjevi morali biti prilagođeni interesima Jugoslavije.

Sybille Steinbacher iz Beča predsjedala je četvrtom sesijom pod naslovom „Koruška“. Peter Pirker iz Beča održao je predavanje o suradnji slovenskih partizana i agenata britanske SOE (Special Operations Executive), koji su se iz Slovenije preko Koruške nastojali infiltrirati dublje u Austriju tijekom 1944. i 1945. Ostali su bez većeg uspjeha zbog izostanka značajnijih pokreta otpora izvan dijelova Koruške naseljenih Slovencima. Zanimljivo je da su Britanci, preuzevši okupacijsku vlast u Koruškoj 1945., od inače uspješne i bliske suradnje s koruškim Slovencima tijekom rata došli do zaključka da je potrebno suzbiti slovenski pokret. Zaključili su da bi protežiranje Slovenaca bilo prijetnja izgradnji austrijske nacije, jer bi izazvalo otpor tamošnjih Nijemaca takvoj Austriji u kojoj bi Slovenci uživali široka prava. Suzbijali su Slovence u ime austrijanstva kako bi tamošnje Nijemce lakše privukli u krilo austrijske nacije. Valentin Sima, koruški Slovenac iz Klagenfurta, održao je predavanje o antislavizmu, antislovenizmu i antikomunizmu u Koruškoj. Analizirao je različite stereotipe o koruškim Slovencima u očima većinskoga njemačkog stanovništva. Petra Mayrhofer iz Beča predstavila je pravnu regulativu vezanu uz članak 7. austrijskog Državnog ugovora i konkretnu primjenu zajamčenih prava na slučaju dvojezičnih ploča u Koruškoj. Karoline Rieder iz Beča analizirala je film „Članak 7. – naše pravo“, snimljen 2005. u austrijsko-slovenskoj koprodukciji, o problematici dvojezičnih natpisa u Koruškoj.

Konrad Petrovsky iz Beča predsjedao je petom sesijom pod naslovom „Promjenjivi savezi“. Vicko Marelić iz Beča analizirao je suradnju i sukobe Talijana i Slavena (Hrvata i Slovenaca) u Istri s tezom da preseljeni poput preseljenja staljinističkih brodogradilišnih radnika iz Mon-

falconea u Jugoslaviju i dvojezična spomenička baština koja komemorira zajedničku borbu protiv talijanskog fašizma mogu poslužiti stvaranju zajedničkoga istrijanskog identiteta. Oliver Schmitt je u raspravi doveo u pitanje tu tezu propitujući koliko je uopće talijanska zajednica samostalan čimbenik u Istri, a u kojoj mjeri ona služi samo kao ukras dominantnim slavenskim grupama, jer zbog malobrojnosti nema težinu za samostalnu politiku. Anđelko Vlašić predstavio je evoluciju jugoslavenskoga javnog mnijenja prema tršćanskom pitanju od 1945. do 1975., analizirajući pisanje tiska u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji. Pokazao je znatne razlike u tretmanu tog pitanja između nacionalnih i regionalnih tiskovina. U raspravi je potvrđeno s više strana da su jugoslavenske vlasti dirigirale pisanjem tiska i da je to bilo jasno i Zapadu. Eric Gobetti iz Torina predstavio je politiku fašističke Italije u okupiranoj Hrvatskoj 1941.-1943. Talijansku politiku određivala su dva centra moći, civilni i vojni krugovi. Porastom utjecaja vojnih krugova, talijanska politika se preorijentirala s nominalnog savezništva s ustašama na realno savezništvo s četnicima. Paolo Fonzi iz Berlina predstavio je talijansku politiku prema nacionalnim manjinama u okupiranoj Grčkoj u Drugom svjetskom ratu i analizirao odnose s Arumunjima u Tesaliji, Albancima Čamima u Epiru i slavofonim stanovnicima zapadnog dijela Egejske Makedonije. Zaključio je da je ta politika bila nekonzistentna i da su Arumunji, u koje su Talijani polagali najveće nade, najranije odustali od suradnje s Talijanima. Maximilian Graf iz Beča analizirao je odnos Austrije prema Trstu od 1945. do 1955. godine. Austrijanci su imali samo gospodarske interese i opirali su se idejama da se treba politički angažirati oko rješavanja statusa Trsta, a pazili su i da njihov izvoz ne postane previše ovisan o Trstu, pa su u skladu s tim poduzeli mjere kako bi diverzificirali izvozne pravce.

Adamantios Skordos je zaključio konferenciju analizom izlaganja i rasprava. Uočio je da je Jugoslavija zajednički nazivnik svih graničnih sukoba analiziranih na konferenciji. Zaključio je da je potrebno istražiti jugoslavensku diplomatsku strategiju usporednom analizom slučajeva, pa se stoga osvrnuo i na odluku da se konferencija strukturira na zemljopisne sesije umjesto na tematske, što je imalo svoje prednosti, ali i nedostatke. Prije nego je konferencija zaključena, došlo je do još jednog kruga živahnih rasprava među izlagačima, koje su obilježile konferenciju kreativnošću i otvorenošću. Najavljujući zbornik radova s konferencije, Skordos je postavio pitanje treba li uključiti i radove koji bi se pozabavili i antropološkim i rodnim aspektima povijesti analiziranih područja. Izlaganja su držana na engleskom i njemačkom jeziku. Vrijedno je spomenuti da je na konferenciji bila i dr. Zdenka Weber, ministar savjetnik u Veleposlanstvu Republike Hrvatske u Beču, u znak pažnje i potpore hrvatskim izlagačima.

Petar Bagarić

Kružok o Fernandu Braudelu, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, akad. god. 2012-2013. i 2013-2014.

Opće je mjesto akademskog diskursa isticanje vrijednosti prijenosa znanja nastavnika na studente, stoga bih ovdje želio istaknuti upravo suprotno, primjer poticajne inicijative studenata koja i same nastavnike može uputiti na učenje od njih kao nositelja uvijek drugačijeg senzibiliteta novih generacija. Osim suvremenog (afirmativnog ili kritičkog) čitanja historiografskih klasika na tragu spomenutih novih generacijskih i pojedinačnih senzibiliteta, nerijetko i kroz prizmu aktualnih društvenih kretanja, takvo komuniciranje nastavnika sa studentskim idejama dodat-

no upozorava na mjesta izražene hijerarhiziranosti sveučilišne prakse, kao i na dobrim dijelom okamenjene konvencije i procedure akademske historiografije.

Navedena inicijativa odnosi se na kružok dijela studenata povijesti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu održavan, s prekidima, od zimskog semestra akad. god. 2012-2013. do zimskog semestra akad. god. 2013-2014. Formiranje kružoka dio je prakse, ponajprije među studentima filozofije, sociologije i komparativne književnosti, koja kontinuirano postoji na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, primjerice u vidu kružoka na kojima se čitalo Marxa, Rubina, Heinricha, Spinozu, Althussera, Foucaulta (kao što naprimjer Rosa Luxemburg Stiftung u Njemačkoj organizira čitanja Marxa i Gramscija). Studenti povijesti za predmet kružoka izabrali su pak velikog francuskog povjesničara, predstavnika važnih Anala, Fernanda Braudela (1902-1985) i njegovo opsežno trosveščano djelo – prevedeno na hrvatski jezik 1992. godine – *Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV. do XVIII. stoljeća*.

Kružok se odvijao u jednotjednom ritmu (katkad ipak s većim pauzama, posebno tijekom ispitnih rokova), u večernjim satima na Filozofskom fakultetu u Zagrebu – jedno vrijeme i u prostorijama Zavoda za hrvatsku povijest, tzv. baraci, a najčešće u obližnjem kafiću „Frka“. Na njega je u početku dolazilo do deset studenata povijesti, među kojima su bili Josip Pavić, Marko Skočibušić, Ante Jerić, Tomislav Jelčić, Krešimir Zovak, Luka Jakopčić, Stefan Treskanica. Njima su se priključivali i drugi, ne samo s Filozofskog fakulteta, a nešto kasnije, krajem 2012. godine, priključio sam im se i ja kao znanstveni novak i mladi nastavnik na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Kasnije smo na kružok, stjecajem brojnih okolnosti, dolazili svega nas četvorica (K. Zovak, L. Jakopčić, S. Treskanica i ja), pokušavajući uz čitanja i diskusije formulirati i niz drugih ideja i planova. Tako su, između ostalog, spomenuta trojica studenata objavili u *Historijskom zborniku* (br. 2-2013) odlične recenzije većinom manje prikazivanih autora i tema u hrvatskoj historiografiji.

Rad kružoka predstaviti ću prije svega prema onome što se meni pritom čini posebno važnim. Ne treba posebno naglašavati da bi tekst o kružoku nekog od navedenih studenata bio potpuno drugačiji. Svatko je među nama imao ipak vrlo različite interese i motivacije, kao i različita čitanja Braudela i uopće razumijevanja kružoka. Za mene osobno bila je to ponajprije prilika za neformalniju komunikaciju sa studentima – posebno s onima koji su bili među najboljima u generaciji, koji su pored ostalog čitali i pratili mnogo toga izvan studijskog programa ili upravo njemu usprkos – i upoznavanje njihovih generacijskih i pojedinačnih interesa i senzibiliteta. Osim toga, kružoku me osobito privukao autor koji je izabran za dubinsko čitanje.

Naime, činilo mi se da je Braudel odličan izbor na kojem je moguće temeljiti kružoke, radio-nice ili slične čitateljske grupe što se već održavaju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu a koje bi sada dolazile iz krila studija povijesti i za koje zaista ima potrebe. Riječ je o autoru koji može biti zanimljiv i studentima i nastavnicima drugih studijskih grupa budući da se bavi velikim povijesnim i suvremenim – globalno aktualnim – društvenim temama poput kapitalizma, odnosno općeg ekonomskog i socijalnog razvoja, kao i društvenih pokreta, dinamike gradova i brojnih drugih. Time bi se pokazivalo da povijest kao disciplina može i treba davati sveobuhvatan, analitički i kritički pogled (dakako u potencijalno različitim stupnjevima angažiranosti i političnosti) na važne društvene teme od globalnog značenja.

Braudel k tome podsjeća na intenzivnu i bogatu suradnju povijesti s društvenim znanostima, posebno sociologijom, koju bi u hrvatskoj historiografiji trebalo uvijek iznova poticati. Jedno od tih važnih područja međusobne suradnje jest historijska sociologija koju u domaćoj sredini predstavlja Vjeran Katunarić. Isto tako, čini se da je u Braudelu moguće pronaći poticaje za još

neke aktualne potrebe unutar same povijesne discipline budući da je nakon razdoblja popularnosti i privilegiranja fragmentirane, mikropovijesne, lokalne, tekstualne, narativne i jezične te novokulturnopovijesne perspektive – snažno otvorene utjecajnim lingvističkim i kulturnim obratom – postalo važno u vremenu traženja i formuliranja novih razvojnih faza podsjetiti i na makropovijesnu perspektivu, odnosno na procese, strukture, sistemsku analizu, dugo trajanje, kao i na ekonomsku, socijalnu i globalnu povijest.

Takva disciplinarna orijentacija ima posebnu težinu jer svjedočimo o sveprožimnim makropovijesnim ekonomskim i socijalnim procesima kako na globalnoj tako i na lokalnoj razini. Time bi ponovno iščitavanje i revalorizacija postojeće povijesne literature o makropovijesnim procesima i velikim temama, osim razumijevanja povijesnih razdoblja kojima se bavi i načina na koji su ona vodila prema suvremenosti koja nas okružuje, pružalo prilike za bolje uočavanje često teže primjetnih dubinskih procesa u našoj suvremenosti te transformacija koje oni neizostavno nose sa sobom.

Konkretna pak rad u kružoku uključivao je čitanje, u tjednom ritmu, poglavlja po poglavlja iz Braudelova sadržajno iznimno bogatog trosveščanog djela te dakako dužu raspravu o pročitanoj, koju bi uvodnim izlaganjem o bitnim problemima studiranog poglavlja otvarao uvijek drugi uvodničar. Već sam spomenuo da je svatko od sudionika imao vlastito čitanje Braudela, no pored različitih dojmova i perspektiva, pohvalnih i kritičkih primjedbi, iskristaliziralo se nekoliko problemskih čvorišta koji su mogli biti osnova za njihovo daljnje produbljivanje.

Identificirane su pritom sljedeće polazišne točke: a) zašto Braudel danas i koji su njegovi potencijali, sada na novim osnovama, u sklopu suvremene svjetske, odnosno hrvatske historiografije; b) povijesni, intelektualni i historiografski konteksti Braudela i njegova djela; c) Braudel i Anali u hrvatskoj i jugoslavenskoj historiografiji (recepcija i prijevodi, kao i ono što je primjenjivano, ali i ono što nije korišteno ili je ostalo neiskorišteno); d) Braudelova historiografska, društvena i politička pozicija; e) Braudelov odnos prema Marxu i marksizmu; f) Braudelov odnos prema sociologiji (teoriji, konceptima, modelima), posebno Gurvitchu; g) Braudelov odnos prema strukturalizmu, posebno Levi Straussu; h) odnos Braudela i Wallersteina, kao i Braudela i njegovih nasljednika i nastavljaca.

Nakon tih problemskih pitanja vezanih uz samog Braudela, izdvojen je i niz tema koji proizlaze iz njegova djela: i) Braudelova koncepcija kapitalizma i trosveščanog djela *Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV. do XVIII. stoljeća*; j) Braudelova koncepcija društva (prikazivanje položaja pojedinaca i društvenih skupina, zatim sistema, ideologije, kao i kontinuiteta i diskontinuiteta, odnosno društvenih promjena, transformacija i prijeloma te pobuna, buna i revolucija); k) Braudelovi koncepti dugog trajanja (trodiobe vremena) i totalne povijesti te njihova realizacija; l) Braudelov pristup gradu kao istraživačkoj temi; m) Braudelovo tretiranje nezapadnog, izvanoeuropskog svijeta (Latinska Amerika, Afrika, Indija, Kina); n) Braudelov jezik i retorika; o) Braudelove generalizacije; p) Braudelova politika upotrebe citata i autora.

Osim navedenog, raspravljano je i o Braudelovom prikazu rada, trgovine i tržišta u povijesnoj perspektivi, kao i usporedbama ranovovjekovnog kapitalizma (Braudelov fokus je na razdoblju od 15. do 18. stoljeća) s kapitalizmom u 19. stoljeću te zatim u 20. i 21. stoljeću. To je uključivalo brojna šira pitanja o povijesti kapitalizma u perspektivi „dugog trajanja“, prijelazu iz feudalizma u kapitalizam, prvobitnoj akumulaciji kapitala, kao i nejednakosti u cjelini.

Nije potrebno posebno isticati da Braudelu nije pristupano kao neprikosnovenom autoritetu ili pak njegovom djelu kao obvezujućem udžbeniku oslobođenom dalekosežnih primjedbi već kao inspirativnoj početnoj točki započinjanja kritičkog preispitivanja historiografskog i druš-

tvenog polja, kao poticaju za jednu kompleksniju konceptualizaciju vlastitog historiografskog rukopisa kojem je međutim strana svaka shematizacija i koji traga za specifičnom historiografskom socijalnom angažiranošću. To je dakako podrazumijevalo znatnu pozornost pridavanu pitanjima konceptualizacije, metodologije, teorije i epistemologije u historiografiji, ali i mogućnostima uvjerljive angažiranosti kritičke historiografije u prizmi globalno i lokalno relevantnih društvenih procesa.

Treba međutim svakako napomenuti da su čitanje Braudela i rad kružoka u praksi nailazili na brojne praktične teškoće. Nismo stigli uvijek dovoljno pažljivo ili uopće pročitati dogovorena opsežna Braudelova poglavlja, kružok je imao svoje intenzivnije, ali i neaktivnije trenutke praćene dugim pauzama i otezanjima. Sadržajno je pak bila prisutna stalna napetost s obzirom na to je li potrebno ostati samo na čitanju F. Braudela ili za razliku od toga – na temelju onoga što se činilo da kod Braudela nedostaje ili zaslužuje kritički odmak – uključiti i druge autore poput K. Marxa, K. Polanyja, J. Schumpetera, I. Wallersteina, P. Andersona, R. Brennera, E. M. Wood, M. De Lande i čitav niz drugih recentnih autora poput M. Heinricha, stručnjaka za novo čitanje Marxa, koji je upravo tada bio sve više preveden u Hrvatskoj i regiji. S vremena na vrijeme uvijek iznova vraćalo se pitanje treba li ih čitati paralelno uz Braudela ili nakon što se završi njegovo čitanje, odnosno da li ostati samo na Braudelu ili ga pak nadopuniti i kritički sučeliti upravo s tim autorima.

Iako je slabost neredovitosti i labave povezanosti kružoka bila posljedica njegove neformalnosti, zbog čega je uvijek opasno visio naspram drugih važnijih obaveza, ipak je ta neformalnost bila i njegova najjača snaga očitovana između ostalog u vrlo angažiranim, slobodnim, kritičkim, dugim i koncentriranim raspravama. Svi smo k tome jako motivirano vodili brojne bilješke s naših sastanaka i uz čitanje primarne (Braudela), kao i sekundarne literature (najčešće tekstova i djela nekih od prethodno spomenutih autora), te o tezama o kojima smo raspravljali i idejama koje smo oblikovali, čime je rad kružoka bio uvijek vrlo dobro dokumentiran.

U novooblikovane ideje ulazilo je razmatranje mogućnosti primjene Braudelovih koncepata – nakon nužnog dužeg rada na njihovom ovladavanju – pri čemu je bilo govora primjerice o proučavanju Jugoslavije, odnosno jugoslavenske modernosti. To se odnosilo napose na primjenu Braudelovog trodiobnog poimanja vremena, u što dakako ulazi i njegov poznati koncept dugog trajanja, u kontekstu „hvatanja“ povijesne preobrazbe većih razmjera (pri čemu ističem da smo s Braudelovim poimanjem preobrazbe imali posebne probleme). Upravo smo koncept vremena (s polazištem u F. Braudelu i s uzimanjem u obzir R. Kosellecka), odnosno konceptualiziranje povijesnog vremena kao opsežnog i dubinskog istraživačkog problema koje bi trebalo rezultirati novim tematskim i interpretativnim uvidima, prepoznali kao nama posebno dragocjeno i poticajno, kao nešto što ostaje dugo urezanim u nas nakon čitanja Braudela.

Premda smo razmatrali planove pokretanja određene radionice na temelju sondiranih problemskih sklopova i otvaranje prema drugim studentima i nastavnicima, realizaciji su se prepriječile brojne okolnosti te se kružok postupno ipak ugasio. No njegovi su učinci bili utjecajno prisutni u onome što smo za vrijeme i nakon njegova odvijanja koristili i primjenjivali u nastavi te seminarskim i drugim radovima. Isto tako, nastavili smo surađivati i dalje – osim spomenutih recenzija u *Historijskom zborniku* zadržali smo kontinuirano razmjenjivanje brojnih referenci i literature, kao i razgovora i rasprava, sada o novim idejama i temama.

Neki su u međuvremenu diplomirali i/ili započeli surađivati na novim radnim zadacima. Tako je 2014. godine Krešimir Zovak na studentskoj razmjeni preko Erasmusa u Poljskoj, a Luka Jakopčić i Stefan Treskanica surađuju na uvođenju povijesnih tema u *Zarez: dvotjednik za*

društvena i kulturna zbivanja, kao što svi pripremaju i druge potencijalne projekte i aktivnosti. S obzirom pak na poticajnu formu kružoka, planirali smo približavanjem okrugle obljetnice Oktobarske revolucije 2017. godine, koja će izazvati dakako globalnu pozornost, učiniti nešto slično. Jedna od mogućih ideja bila je promatranje Oktobarske revolucije iz hrvatske i regionalne perspektive, nastojeći na neposrednom ratnom i međuratnom djelovanju njezinih sudionika, zagovornika, protivnika, širitelja i recipijenata pokušati teorijski i metodološki osmišljeno primijeniti pristupe povijesti knjige i čitanja na cirkuliranje vijesti, tekstova, interpretacija i revolucionarnih agitacija.

Iz toga razloga vrijednosti kružoka o Braudelu nisu samo u konkretnim rezultatima koje je polučio ili nije uspio do kraja realizirati tijekom njegova trajanja, nego i u širini razmatranih tema, načinu njihove problematizacije, brojnim i dalje otvorenim pitanjima – kao i svime onime što predstavlja odmak od dominirajućih konvencionalnih praksi akademske historiografije – ali posebno u onim idejama i aktivnostima čiji je intenzitet snažno na tragu početnih impulsa kružoka.

Branimir Janković

Znanstveni skup *Sveučilišna nastava povijesti u Hrvatskoj. Tradicija, današnje stanje, perspektive. Povodom 140. godišnjice početka rada povijesnih katedri Sveučilišta u Zagrebu, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 28-29. XI. 2014.*

Godine 2014. navršilo se 140 godina od osnivanja Sveučilišta u Zagrebu (tada Sveučilišta Franje Josipa I.), a time i dviju katedri za povijest; one za opću povijest i one za hrvatsku povijest (katedre za „povijest opću i za povijest hrvatsku, s osobitim obzirom na austrijsku i ugarsku povijest“). Cilj skupa bio je, kako je i naglašeno u pozivnom pismu, predstaviti razvoj sveučilišne nastave povijesti, postanak različitih katedri i djelovanje znamenitih povjesničara/sveučilišnih profesora na nastavnom i znanstvenom polju. Uz ovu povijesnu perspektivu, bilo je važno naglasiti i današnje stanje kako studija povijesti, tako i povijesnih katedri na drugim sveučilišnim studijima. Sve navedeno oblikovalo je znanstveni skup *Sveučilišna nastava povijesti u Hrvatskoj. Tradicija, današnje stanje, perspektive*. Organizatori znanstvenog skupa bili su Hrvatski nacionalni odbor za povijesne znanosti, Društvo za hrvatsku povjesnicu i Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Znanstveni skup *Sveučilišna nastava povijesti u Hrvatskoj. Tradicija, današnje stanje, perspektive* otvoren je u petak, 28. studenog 2014. godine pozdravnim govorima Vlatka Previšića, dekan Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Tvrtka Jakovine, pročelnika Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, zatim Željka Holjevca, predsjednika Društva za hrvatsku povjesnicu i Damira Agičića, predsjednika Hrvatskog nacionalnog odbora za povijesne znanosti.

Sam se znanstveni skup može podijeliti na nekoliko tematskih cjelina. Izlaganja su započela na temu studija povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, ne samo izvorišnom mjestu održavanja cijelog skupa, već i najstarijem baštiniku sveučilišne tradicije studija povijesti, uspostavljene, kako je već naglašeno, 1874. godine (Petar Korunić, *Sveučilišni studij povijesti u Hrvatskoj: jučer, danas, sutra*; Franko Mirošević, *Studirati povijest na Filozofskom fakultetu u Zagrebu pedesetih godina prošlog stoljeća*; Drago Roksandić, *Inovacije u sveučilišnoj nastavi povijesti i kultura profesionalnog mišljenja. Zagrebačka iskustva od 1994. do 2014.*; Bruna Kuntić-Makvić, *Stara povijest na hrvatskim sveučilištima. Razvitak na razmeđu tisućljeća*; Branimir Janković, *Nastava*

povijesti i suvremene historiografije te teorije i metodologije povijesti: pitanje recepcije; Damir Agičić, *Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu na razmeđu tisućljeća*). Sljedećoj tematskoj skupini pripala su izlaganja u kojima se iznosila povijest osnivanja, programi i trenutno stanje na studijima povijesti drugih sveučilišta u Hrvatskoj, a izostalo je jedino ono osječkoga sveučilišta (Milorad Pavić, *Nastava povijesti na Filozofskom fakultetu / Sveučilištu u Zadru od samih početaka (1956.) do danas*; Mateo Bratanić, *Povijest pomorstva kao specifikum zadarskog studija povijesti*; Petar Strčić i Maja Polić, *Sveučilišna nastava povijesti u Rijeci – od Drugoga svjetskog rata do danas*; Klara Buršić-Matijašić i Igor Duda, *Dvadeset godina studija povijesti u Puli (1994.-2014.)*; Mladen Tomorad, *Odjel za povijest Hrvatskih studija (1997.-2014.)*, Marko Trogrlić, *Osnutak i djelovanje Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu (2003./04.-2013./14.)*, Ines Sabotić, *Odjel za povijest Hrvatskoga katoličkog sveučilišta*; Irena Ipšić, Lovro Kunčević i Nenad Vekarić, *Studiji povijesti u Dubrovniku u posljednjih pola stoljeća*). Primjetno je bilo iz izlaganja i rasprave kako je upravo utjecajem i trudom nastavnika Filozofskog fakulteta u Zagrebu nastava povijesti uspostavljena i određeno vrijeme izvođena primjerice u Puli ili Splitu, pa su ti Odsjeci po svojoj vlastitoj povijesti povezani.

Činjenica je da sveučilišna nastava povijesti nije usko vezana uz same studije povijesti i studiranje povijesti. Posebno mjesto u toj kategoriji svakako zauzima povijest prava i pravna povijest, nezaobilazna i za same povjesničare (Dalibor Čepulo, *Povijest i pravna povijest na Pravnom fakultetu u Zagrebu*, Neda Engelsfeld, Željko Bartulović, Budislav Vukas ml., *Povijest prava i države u nastavi pravnog studija i obrazovanju pravnika*). Osim pravne povijesti i njezinog mjesta u studiju prava, održano je i izlaganje o sveučilišnoj nastavi povijesti medicine (Mislav Čavka, *Sveučilišna nastava povijesti medicine na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu*). Izlagači su govorili o nastanku i razvitku vlastitih katedri, a za sudionike znanstvenog skupa, ipak pretežno povjesničare, bila je vrlo zanimljiva rasprava, ali i iskustvo navedenih izlagača o položaju njihovih kolegija i katedri te iskustvu predavanja povijesti (iako usko specijalizirane) studentima kojima ona nije primarni interes niti buduće zvanje.

Drugi dan znanstvenog skupa *Sveučilišna nastava povijesti u Hrvatskoj. Tradicija, današnje stanje, perspektive* bio je rezerviran za specifične teme i tradicije unutar nastave i studija povijesti. Poseban skup su činila izlaganja koja su se bavila određenom nastavnom i predavačkom tradicijom. Tako je svoje mjesto dobila i gospodarska povijest, nekad važan element studija povijesti, koji se danas, nažalost, više u tom obliku ne izvodi (Hrvoje Petrić, *Gospodarska povijest na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*). Izrazito zanimljiva je bila i rasprava o pristupu hrvatskoj povijesti nakon 1945. godine, tj. postoji li idealan omjer u predavanju nacionalne hrvatske povijesti i povijesti Jugoslavije u cjelini te u kojem su one odnosu (Martin Previšić, *Sveučilišna nastava i hrvatska povijest 1945.-1991. godine – hrvatska ili jugoslavenska povijest nakon 1945. godine?*). Neizostavno je bilo i izlaganje vezano uz pomoćne povijesne znanosti, treću najstariju katedru na studiju povijesti (Tomislav Galović, *Milan Šufflay i sveučilišna nastava iz pomoćnih povijesnih znanosti*). Predstavljena su i nastojanja na sveučilišnoj nastavi povijesti starog Egipta (Mladen Tomorad, *Sveučilišna nastava povijesti starog Egipta u Hrvatskoj (1874.-2014.): povijest i mogućnosti razvoja*), koja su izazvala određene komentare i nadopune. Također, zanimljivo je bilo vidjeti za kakve se teme diplomskih radova odlučuju splitski studenti povijesti (Dorotea Arlov i Ines Rakela, *Teme, sadržaj i struktura diplomskih radova napisanih i obranjenih na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu (2008.-2014.)*). Načete su i neke interdisciplinarne teme (Tihana Petrović-Leš i Suzana Leček, *„Od sluškinje filologije do prijateljice povijesti“*. *Veze studija povijesti i studija etnologije od 1927. do danas*; Zdenko Samardžija,

Kakve povjesničare trebamo u konzervatorskim istraživanjima srednjovjekovnih objekata Slavonije, Baranje i Srijema – prolegomena za budući sveučilišni kurikulum) koje su još jednom pokazale nužnost takvih istraživanja za širenje istraživačkog prostora povjesničara. Naravno, na znanstvenom skupu o sveučilišnoj nastavi povijesti ne treba zanemariti i izlaganja koja su se dotaknula određenih tema iz nastave povijesti unutar određenog povijesnog konteksta (Fani Celio Cega, *Nastava povijesti na Kolegiju sv. Lazara u Trogiru*; Tihana Luetić, *Studenti povijesti na Mudroslovnom fakultetu Kr. Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu od 1874. do 1914.*; Zlata Živaković-Kerže, *Sa zagrebačkom diplomom u osječki prosvjetni i društveni život (Osvrt na djelovanje Mencina, Šišića, Horvata, Enderlea i Meštrovića)*; Tomislav Bali, *Stoljeće „Priručnika izvora hrvatske historije“ Ferde Šišića*). Osim što je znanstveni skup obradio brojne aspekte tradicije nastave povijesti, tako je na skupu pažnja posvećena i pojedinačnim velikanima historiografije i znanosti općenito, kao što su Ferdo Šišić, Milan Šufflay, Grga Novak, Gavro Manojlović, Mate Suić, Nada Klaić, Miho Barada i dr.

U sklopu ovog znanstvenog skupa, održano je nekoliko promocija raznih publikacija, zbornika i časopisa. Jedna od njih je zbornik radova *Nada Klaić i njezin znanstveni i nastavni doprinos razvoju historiografije* (ur. Damir Agičić i Tomislav Galović). Zbornik predstavlja skup radova s istoimenog znanstvenog skupa održanog u studenome 2013. godine, također u organizaciji Hrvatskog nacionalnog odbora za povijesne znanosti, Društva za hrvatsku povijesnicu i Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Sadržaj zbornika predstavio je Tomislav Galović. Zatim je predstavljen časopis *Tabula* – časopis Odsjeka za humanističke znanosti, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Iako je bilo govora o dosadašnjim izdanjima, uredničkoj politici i sadržaju općenito, naglasak je stavljen na posljednji broj posvećen dvadesetoj obljetnici studija povijesti u Puli. Sam časopis najavio je pročelnik Odsjeka za povijest Igor Duda, a zatim ga je predstavila glavna urednica Klara Buršić-Matijašić. Posljednja prezentacija bila je posvećena djelu *Spalatumque dedit ortum. Zbornik povodom desete godišnjice Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu* (ur. Ivan Basić, Marko Rimac). O zborniku, koji je okupio mnoge znanstvenike koji su sudjelovali u nastavi povijesti na splitskom Odsjeku za povijest, primjerice Nikšu Stančića, Tomislava Raukara koji su i nazočili prezentaciji, govorili su urednici – Ivan Basić i Marko Rimac – te pročelnik Odsjeka za povijest Marko Trogrlić. Naglašena je i izdavačka djelatnost splitskog Odsjeka za povijest te je svečanost prvog dana na taj način zaokružena uz prisustvo široke publike „splitskih profesora“, nastavnika s tamošnjeg sveučilišta i studenata.

Znanstveni skup *Sveučilišna nastava povijesti u Hrvatskoj. Tradicija, današnje stanje, perspektive* može se ocijeniti kao jedan od uspješnijih znanstvenih skupova u nizu koji je na Filozofskom fakultetu započet još sa skupom posvećenim Jaroslavu Šidaku. Posjećenost je bila povelika, a izlaganja su održali gotovo i svi prijavljeni sudionici (nedostajalo je samo jedno, ispričano bolešću). Rasprave nakon sesija bile su uglavnom bogate i dotaknule su se različitih pitanja. Jedno od većih bilo je i pitanje položaja studija povijesti u Hrvatskoj. Naime, dok interes za studijem povijesti ne opada, o čemu svjedoči popunjenost svih studijskih programa u Hrvatskoj, trajno pitanje, oko kojeg se vode brojne rasprave, ostaje treba li toliko studija povijesti u Hrvatskoj? Ipak, ta količina studija nastoji se održati raznolikošću programa i posebnim specijalizacijama koje se nude, što se jasno vidjelo i iz pojedinih izlaganja na skupu. Također, potaknuta je i zanimljiva rasprava o omjeru zainteresiranosti nastavnika na studijima povijesti u povećanju samih nastavnčkih kompetencija i njihovom stalnom razvoju upravo na tom polju u odnosu na onu znanstvenu. Ovaj problem na neki je način bio izražen i u nedostatku izlaganja iz metodike nastave povijesti. Iako se u samim izlaganjima možda manje povezivalo današnje stanje i neke dugoročne

perspektive studija povijesti, takvih tema u raspravama nije nedostajalo, pri čemu se najčešće zaustavljalo na trenutnim problemima u cjelokupnom znanstvenom sustavu. Studentsko pitanje o raznovrsnosti izbornih kolegija i njihovom (ne)redovitom mijenjanju otvorilo je problematiku definiranja dopuštenog okvira izmjene nastavnog plana i programa te eventualnim zaobilaznim mogućnostima. Uz to, doticalo se i tema vezanih uz studentsku aktivnost (udruge i sl.). Na samom skupu je najavljen i 2. festival povijesti – KlioFest – također u organizaciji Hrvatskog nacionalnog odbora za povijesne znanosti i Društva za hrvatsku povjesnicu.

Znanstveni skup *Sveučilišna nastava povijesti u Hrvatskoj. Tradicija, današnje stanje, perspektive* završen je u subotu, 29. studenog 2014. godine kao četvrti u nizu posvećen hrvatskim povjesničarima i hrvatskoj historiografiji; nakon skupova o Jaroslavu Šidaku, Josipu Matasoviću i Nadi Klaić. Za sljedeću godinu najavljen je skup posvećen povjesničaru Ljubi Bobanu (1933.-1994.). No, tema i inspiracije zasigurno neće nedostajati, a jedan od pokazatelja mogu biti i dvadeset godina od smrti Igora Karamana (1927.-1995.) ili sto godina od rođenja Mate Suića (1915.-2002.). Stoga, može se slobodno zaključiti kako su ovi znanstveni skupovi, u organizaciji Hrvatskog nacionalnog odbora za povijesne znanosti, Društva za hrvatsku povjesnicu i Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu postali tradicionalni godišnji događaj koji okuplja više različitih generacija povjesničara.

Nikolina Šimetin Šegvić